

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tereza Pokorná

Problémy trestního soudnictví nad mládeží

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 12. 06. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praze dne 12. 06. 2017

Tereza Pokorná

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D. za cenné připomínky a poskytnuté rady, a také za metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Kriminalita mládeže.....	8
2. Trestní právo mládeže.....	9
2.1 Zákon o soudnictví mládeže	9
2.2 Vymezení některých pojmů.....	10
3. Trestní odpovědnost mladistvých	11
3.1 Rozumová a mravní vyspělost.....	12
3.2 Nepříčetnost.....	14
3.3 Věk.....	15
4. Zánik trestnosti.....	17
4.1 Účinná lítost.....	17
4.2 Promlčení trestního stíhání	18
5. Sankcionování mladistvých	18
5.1 Pojem, podstata a účel sankcí	18
5.2 Trestní opatření.....	20
5.2.1 Obecně prospěšné práce	22
5.2.2 Peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu	23
5.2.3 Domácí vězení	25
5.2.4 Trest odnětí svobody	26
5.3 Ochranná opatření.....	28
5.3.1 Zabezpečovací detence	28
5.3.2 Ochranná výchova	29
5.4 Výchovná opatření.....	32
5.4.1 Výchovné povinnosti.....	33
5.4.2 Výchovná omezení	34
5.4.3 Napomenutí s výstrahou	35
5.4.4 Dohled probačního úředníka	36
5.4.5 Probační program	39

6. Odklony uplatňované v řízení ve věcech mladistvých	41
6.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	43
6.2 Narovnání.....	44
6.3 Odstoupení od trestního stíhání	45
7. Zvláštnosti trestního řízení ve věcech mladistvých	47
7.1 Pojem, předmět a účel trestního řízení	48
7.2 Základní zásady trestního řízení nad mládeží.....	49
7.3 Místní příslušnost orgánů činných v trestním řízení	51
7.4 Obhajoba mladistvého	52
7.5 Zákonný zástupce	54
7.6 Poškozený	55
7.7 Ochrana soukromí mladistvých	55
7.8 Vazba	57
7.8.1 Trvání vazby	59
7.8.2 Náhrada vazby jiným opatřením	60
Závěr.....	63
Seznam použité literatury:	66
Seznam použitých zkratk	72
Resumé.....	73
Summary	75

Úvod

Trestní soudnictví nad mládeží představuje velmi široké trestně právní téma, které v sobě zahrnuje jak aspekty právní, tak i kriminologické a kriminalistické a ztělesňuje tedy značně komplikovanou oblast trestního práva.

Přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, došlo ke zdokonalení přístupu k řešení protiprávních činností, kterých se dopouštějí mladiství a děti mladší patnácti let. Ovšem i po téměř patnácti letech účinnosti tohoto zákona nejsou stále zodpovězeny veškeré otázky a vyřešeny veškeré problémy, které tato oblast nabízí. Jedná se o velmi rozsáhlé téma, které nelze snadno obsáhnout v plné šíři, tato práce se tedy zabývá pouze některými z daných otázek a institutů.

Toto téma jsem si zvolila proto, že právě vhodný přístup k řešení kriminality mládeže může zastavit jejich kriminální kariéru a zabránit tomu, aby se stali delikventy. U mladistvých a dětí se totiž jeví snazší dosáhnout jejich nápravy a pomoci jim s novou integrací do společnosti. Správně nastavený systém trestní politiky ve vztahu k mládeži je tedy nesmírně důležitý.

Tato práce se soustředí zejména na otázku sankcionování mládeže, a to zejména s důrazem na tzv. alternativní opatření a odklony, tedy možnosti řešení provinění způsoby nezahrnující trest odnětí svobody.

Dále se zabývám také otázkou vzniku a zániku trestní odpovědnosti mládeže a otázek s tím spojeným. V oblasti trestního řízení se věnuji hlavně specifickým odlišnostem od obecné úpravy trestního řízení dospělých pachatelů.

Hlavní důraz je kladen na otázku kriminality mladistvých, otázce dětí mladších patnácti let se věnuji pouze okrajově.

Práce si tedy klade za cíl přispět k poznání trestního práva mládeže a upozornit na některé nedostatky plynoucí z právní úpravy či z aplikační praxe.

1. Kriminalita mládeže

Tato kapitola představuje nastínění a objasnění některých základních otázek problematiky kriminality mládeže, osvětlení stavu, struktury a dynamiky a zejména těch aspektů, jejichž poznání je zásadní pro správu reakci trestně právní politiky.

Kriminalita mládeže představuje závažný sociálně patologický jev, kterému je věnována značná pozornost jak se strany kriminologů a orgánů činných v trestním řízení, tak i ze strany veřejnosti. Studium problémového a nezákonného chování dětí a jeho souvislostí je velice důležité, jelikož právě u nich existuje největší pravděpodobnost nápravy a opětovné integrace do společnosti.

Pro trestnou činnost mládeže je charakteristická vysoká míra latentnosti, a to obzvláště u bagatelních trestných činů, které jsou často chápány jako projev mladické nerozváženosti a neznalosti a společnost je tedy proti nim tolerantnější. Trestná činnost mládeže také vykazuje jisté společné znaky a způsoby páchaní trestné činnosti. Modus operandi, tedy způsob provedení činu, bývá často jednodušší, při opakování jsou činy páchany obdobným způsobem. K jeho spáchání dochází pod vlivem momentálních emocí a potřeb, předmětem útoku tedy bývají věci, těšící se velké oblibě mezi mladými. Dívky se deliktů dopouštějí v mnohem menší míře než chlapci. Zásadní míru ve struktuře páchané kriminality představuje majetková trestná činnost a většina trestné činnosti je páchána ve skupinách. Pro delikvenci mládeže je také typický epizodický charakter, to znamená, že je delikventní chování spojeno pouze s obdobím dospívání a v dospělosti postupně vymizí. Výši míry delikventní mládeže se vyskytuje mezi etnickými skupinami, mezi nimi je tento podíl až několikanásobně vyšší než procentuální zastoupení dané menšiny ve společnosti.¹

¹ MORAVCOVÁ Eva a PODANÁ Zuzana. Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti, Triton: Praha, 2015

Na mladistvé také působí mnoho kriminogenních faktorů, které způsobují vyšší riziko spáchání trestného činu. Prvním takovým faktorem je samozřejmě vrozený základ. Ten se ovšem rozvíjí až s působením vlivu společnosti a prostředí. Právě selhávající výchovné působení představuje nejvýznačnější kriminologický aspekt, a to zejména výchovné působení rodiny. Úzkou spojitost s následnou delikvencí má také rizikové chování, tedy chování, které naznačuje možnou předzvěst delikvence, jednání vybočující z norem a porušování zavedených společenských, školních i jiných pravidel. Nemusí se přitom jednat přímo o porušování zákona, jedná se zejména o užívání alkoholu, měkkých drog nebo špatné studijní výsledky ve škole a záškoláctví. Ovšem samotné rizikové chování nemusí nutně vést k nástupu delikventního chování mládeže, často je spíše výsledkem hledání vlastní identity a vyrovnávání se s přechodem mezi dětstvím a dospělostí a nemusí být tudíž ničím neobvyklým. Delikventní chování mladistvého je tedy důsledkem mnoha, naráz působících faktorů, které se vzájemně prolínají a doplňují.²

2. Trestní právo mládeže

2.1 Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví mládeže ve věcech mládeže

Tento zákon, účinný od 1. ledna 2004, vyplnil mezeru, která panovala posledních padesát let, od účinnosti zákona č. 86/1950 Sb., který zcela odstranil specifickou úpravu trestání mládeže. Z. s. m. představuje úpravu komplexní, obsahuje jak procesněprávní, tak i hmotněprávní úpravu, a také úpravu výkonu rozhodnutí a vytváří specializované senáty pro mládež uvnitř obecných soudů, ve kterých působí zvláště proškolení soudci.

² MORAVCOVÁ Eva a PODANÁ Zuzana. Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti, Triton: Praha, 2015, s. 46-63

Základním důvodem k přijetí nové úpravy byla nutnost odlišit trestní právo osob, které nejsou dostatečně rozumově a mravně vyspělé a z tohoto důvodu je nutné přistupovat k nim specificky, a proto je vhodné vyjmout ustanovení týkající se mladistvých z obecné právní úpravy.

Základním východiskem této úpravy je princip restorativní justice, tedy snaha o větší individualizaci trestu a užívání alternativ k trestu odnětí svobody, které má být ukládáno jako prostředek ultima ratio a snaha o reintegraci pachatele do společnosti a zohlednění nároků poškozeného, jehož postavení v řízení je velice silné.³

Ustanovení § 1 z. s. m. vytyčuje základní účel celého zákona a uvádí, že při projednávání protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby na toho, kdo se takového činu dopustil užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se dalšího páchání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění, odpovídající jeho schopnostem a rozumové vyspělosti a podle svých sil a možností přispěl k odčinění újmy, která jeho protiprávním činem vznikla. Řízení také musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezení páchání protiprávních činů.

Vymezení některých pojmů

Trestní právo ve věcech mládeže užívá specifické pojmy odlišné od obecné úpravy. Některé z těchto pojmů jsou vymezeny v § 2 z. s. m.

Pojmem **mládež** se rozumí jak děti, tak mladiství, **dítětem mladším patnácti let** ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnácti let věku a **mladistvým** ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok, ale

³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justice vlastně jde? Trestněprávní revue, 2016, roč. 2016, 11-12, s. 259

nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Zákon tedy odlišuje pojem dítě, obsažený v § 126 tr. zák., který představuje osoby mladší osmnácti let a z pohledu tr. zák. se jedná o osoby poškozené nebo ohrožené, jež jsou předmětem trestného činu a děti mladší patnácti let, což je pojem důležitý s ohledem na míru trestní odpovědnosti pachatele.

Protiprávným činem se rozumí provinění, trestný čin i čin jinak trestný. **Provinění** je pojem totožný s pojmem trestný čin, ale lépe odráží princip restorativní justice, při jeho užití nedochází k tak negativní stigmatizaci pachatele. **Činem jinak trestným**, se rozumí čin, spáchan osobou, která není trestně odpovědná, a to z důvodu nedostatečného věku, rozumové a mravní vyspělosti či nepřičetnosti.

Soudem pro mládež se rozumí zvláštní senát nebo v zákonem stanovém případě předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu. Jedná se tedy pouze o specializaci uvnitř soudů, nikoli o specializovanou soustavu.

3. Trestní odpovědnost mladistvých:

Problematika trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů má určitá specifika, jež ji odlišují od trestní odpovědnosti dospělých pachatelů. K samotnému vzniku trestní odpovědnosti za spáchaní trestného činu, v případě mladistvých tedy provinění, musí dojít k naplnění stejných obecných znaků, jako tomu platí u dospělých pachatelů. Ovšem § 5 odst. 1 z. s. m. doplňuje tyto podmínky pro vznik trestní odpovědnosti v případě mladistvých pachatelů o rozumovou a mravní vyspělost.

Rozumová a mravní vyspělost

Vznik trestní odpovědnosti tedy není založen pouze na dosažení určitého věku, přičemž obecná hranice trestní odpovědnosti je v §25 tr. zák. stanovena na věk patnácti let a podmínky přičetnosti, tak jak je tomu u dospělého pachatele, ale také dosažením potřebného stupně rozumové a mravní vyspělosti. Jedná se tedy o tzv. trestní odpovědnost relativní, kde nestačí pouze dosáhnout určitého věku života, ale i dostatečné mentální vyspělosti, která tomuto biologickému věku odpovídá.⁴ Dochází tedy k určitému odstupňování stanovení míry trestní odpovědnosti, a sice tak, že děti mladší patnácti let jsou vždy trestně zcela neodpovědné, mladiství mezi patnáctým a osmnáctým rokem odpovědní relativně, dle míry jejich rozumové a mravní vyspělosti a konečně jedinci starší osmnácti let jsou trestně odpovědní absolutně.⁵

Způsobilost být pachatelem je podmíněná schopností psychicky a mentálně chápat smysl a význam svého jednání, ale také být schopen své chování ovládnout a usměrnit. Je tedy nutné posuzovat stupeň dosaženého vývoje vždy u konkrétního jedince, který musí docílit rozumové a mravní vyspělosti odpovídající svým vrstevníkům a minimálně pak věku patnácti let, jež představuje spodní hranici trestní odpovědnosti.⁶

Rozumová a mravní vyspělost má dvě složky, tedy složku rozumového vývoje a mravního vývoje, které tvoří z hlediska posuzování vývoje mladistvého jednotný celek. Rozumový vývoj zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení, naopak složka mravního vývoje zahrnuje

⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, s. 217

⁵ VICHEREK, Roman. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. Trestněprávní revue, Nakladatelství C.H. Beck, 2016, roč. 15, č. 1, s. 2

⁶ Tamtéž. s. 3

proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, platící v daném období rozvoje společnosti a přeměňuje je na osobní a morální kvality.⁷

Obě složky je nutno vykládat ve vztahu k obvyklému vývoji dospívajícího jedince. Tento proces ovšem může být u různých jedinců odlišný, každý mladistvý je ovlivněn zejména prostředím, ve kterém vyrůstá, výchovou, vzděláním, genetickými dispozicemi, vzory v rodině a řadou dalších faktorů působících na jeho vývoj. Zanedbání výchovy či špatné vzory chování v okolí mohou způsobit opožděný vývoj jedince, aniž by trpěl duševní poruchou či chorobou. Nelze tedy vyloučit, že z důvodu takové vývojového zpoždění některý mladiství požadované vyspělosti nedosáhl, v takovém případě je možné nevyvodit trestněprávní důsledky plynoucí z tohoto jednání.⁸

V souvislosti s problematikou posuzování úrovně rozumové a mravní vyspělosti je také nutné zmínit usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006 které obsahuje mimo jiné tuto právní větu: *„Úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadované ustanovením § 5 odst. 1 z. s. m. jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek, jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení rozumové a mravní vyspělosti, v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétním zjištěním je namístě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudků znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popřípadě*

⁷ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 18

⁸ VICHEREK, Roman. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. Trestněprávní revue, Nakladatelství C.H. Beck, 2016, roč. 15, č. 1, s. 2

*psychologie.*⁹ Z toho vyplývá, že jsou vždy nutné konkrétní skutečnosti nasvědčující tomu, že vospělost mladistvého je nižší, než jaké je běžná u osob ve věku mezi patnáctým a osmnáctým rokem a pro potvrzení těchto skutečností je nutno obligatorně přizvat dva znalce, kteří vypracují posudek ohledně duševního stavu mladistvého.¹⁰

Rozumovou a mravní vospělost je také vždy nutné posuzovat ve vztahu ke konkrétnímu činu, jelikož mladistvý může být schopen rozpoznat společenskou škodlivost určitého činu, například krádeže, ovšem jiného složitějšího trestného činu, například z oblasti autorského práva již nikoli.¹¹

Nepříčetnost

Od nedostatečné rozumové a mravní vospělosti je nutné odlišit pojem nepřičetnosti dle § 26 tr. zák. Nepřičetnost je definována jako duševní porucha, která v době spáchání provinění měla za následek to, že pachatel nemohl rozpoznat nebo ovládat své jednání a v důsledku toho není tedy za tento čin trestně odpovědný.

Již od počátku účinnosti zákona dochází k diskusím, zda je podmínka dostatečné mravní a rozumové vospělosti pouze jakousi podmíněnou přičetností, či zda se jedná o samostatnou podmínku vzniku trestní odpovědnosti. Hlavním argumentem prvního směru je to, že je nedostatečnou rozumovou a mravní vospělost možno podřadit pod pojem duševní choroby dle § 123 tr. zák. Toto stanovisko se objevuje jak v důvodové zprávě, tak v komentáři k z. s. m.¹²

¹⁰ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 19

¹¹ VICHEREK, Roman. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. Trestněprávní revue, Nakladatelství C.H. Beck, 2016, roč. 15, č. 1, s. 2

¹² ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 19

Druhé stanovisko považující rozumovou a mravní vyspělost za samostatný důvod vylučující trestní odpovědnost se opírá o argument speciality z. s. m. k tr. zák, z čehož vyplývá, že pokud z. s. m. stanovuje podmínku rozumové a mravní vyspělosti, jedná se další samostatnou podmínku, která musí být splněna společně s obecnými podmínkami trestní odpovědnosti. Dalším argumentem je to, že nedostatečný vývoj jedince nemůže být považován za duševní poruchu, je to pouze důsledek pomalejšího dospívání a není patologického rázu, přičemž § 123 tr. zák. duševní chorobu definuje takto: „ *Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.* “ Tedy klade důraz na jakousi nepřirozenost duševní poruchy. U obou názorových směrů jsou ovšem důsledky z nich plynoucí stejné. Jak v případě nepřičetnosti, tak nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti jako samostatné obecné podmínky bude mladiství trestně neodpovědný.¹³

Věk

Pro určení věkové hranice trestí odpovědnosti se užije § 25 tr. zák., jež stanovuje: „*Kdo v době spáchání svého činu nedodržel věk patnácti let věku, není trestně odpovědný*“ a dále speciálního ustanovení § 89 odst. 1 z. s. m., který uvádí že: „*Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné.*“ Fakticky tedy nastává trestní odpovědnost dnem, následujícím po dni, kdy osoba dosáhla patnácti let věku. Obdobně je to upraveno i u horní hranice, tedy na osobu, jež právě dosáhla osmnácti let věku se v tento den ještě dají aplikovat speciální ustanovení ze z. s. m. Pokud jde o trestné činy hromadné, trvající, či páchané ve formě pokračování v trestném činu je pachatel trestně odpovědný pouze za ty činy, které nastaly po dovršení patnácti let věku.

¹³ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, s. 218

Jak již bylo zmíněno výše, trestní odpovědnost mladistvých je odpovědností relativní, ovšem pouhé posuzování rozumové a mravní vyspělosti u každého nedospělého pachatel by bylo příliš náročné a také by mohlo docházet k nevyrovnanému posuzování obdobných případů. Je tedy nutné i u takto relativně stanovené hranice určit minimální dolní věkovou hranici, jejíž dosažení je nezbytné proto, aby vůbec mohli být zkoumány další podmínky k vyvození trestní odpovědnosti jedince. Pouhé stanovení věkové hranice pro vznik trestní odpovědnosti by bylo naopak příliš tvrdé, vývoj jednotlivých jedinců a získávání potřebných schopností pro provinění jsou velice individuální, a také by tento přístup neodrážel snahu o zvláštní ochranu dětí a mladistvých deklarovanou v Listině základních práv a svobod. Proto je tento přístup zmírněn právě relativní trestní odpovědností mladistvých a posuzováním rozumové a mravní vyspělosti.¹⁴

Samotné stanovení současné dolní věkové hranice trestní odpovědnosti nebylo bezproblémové. Původně přijatý zákon č. 40/2009, tr. zák., stanovoval věkovou hranici na čtrnáct let, ovšem ještě před nabytím účinnosti došlo novelou č. 306/2009 k návratu dolní věkové hranice trestní odpovědnosti zpátky na patnáct let. Stále se ovšem občas objeví diskuse o možnosti snížení hranice trestní odpovědnosti, a to zejména v případech, kdy dojde k činům jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let, které by jinak plnily skutkovou podstatu zvláště závažných zločinů, a to zejména vražd.¹⁵

Na tuto problematiku panují různé názory, o čemž svědčí i fakt, že věková hranice trestní odpovědnosti je v evropských státech stanovena různě. Nejnížší je tato hranice ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska, kde je stanovena na věk deseti let, ve Skotsku dokonce na věk osmi let. Naopak ve

¹⁴ VICHEREK, Roman. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. Trestněprávní revue, Nakladatelství C.H. Beck, 2016, roč. 15, č. 1, s. 3

¹⁵ ZEŽULOVÁ, Jana. Několik poznámek k výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství. 2011. roč. 7, č. 1-2, str. 50

Španělsku je stanovena na věk šestnácti let a v Belgii dokonce na osmnáct let, pachatele mezi šestnáctým a osmnáctým rokem je možno stíhat pouze za určité, například dopravní, delikty.¹⁶ To ukazuje na skutečnost, že na ideální věk pro vznik odpovědnosti za trestné činy nepanuje jednotný názor.

4. Zánik trestnosti

Zánikem trestnosti se rozumí okolnosti, které nastaly po spáchání provinění, ovšem před pravomocným rozhodnutím o něm, v jejichž důsledku zaniká právo státu na potrestání pachatele. Problematika zániku trestnosti je v případech mladistvých upravena zvlášť v z. s. m.

4.1 Účinná lítost

Oblast účinné lítosti upravuje § 7 z. s. m, tato úprava je speciální k obecné úpravě obsažené v § 33 tr. zák. K zániku trestnosti spáchaného činu dojde po splnění zákonem stanovených podmínek, tedy v případě, že mladistvý dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek anebo se o to pokusil, svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo společnost. Zároveň se musí jednat o čin, za který tr. zák. stanovuje trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let.

Zvláštní úprava se od té obecné odlišuje v několika oblastech, mladistvý má zejména mnohem širší možnosti, jak dosáhnout zániku trestnosti. Institut účinné lítosti je možné užít v případech provinění za něž tr. zák. stanovuje maximální hranici pět let, na rozdíl od obecné úpravy, která taxativně vymezuje trestné činy, na něž je možné účinnou lítost užít, navíc v případech mladistvých pachatelů postačuje, že se mladistvý o napravení způsobeného následku alespoň

¹⁶ VICHEREK, Roman. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. Trestněprávní revue, Nakladatelství C.H. Beck, 2016, roč. 15, č. 1, s. 2

pokusil a toto jednání může být započato až po zahájení trestního stíhání, což představuje další odlišení od dospělých pachatelů.¹⁷

Zákonné předpoklady pro užití účinné lítosti jsou v některých aspektech obdobné, jako u podmínek k uplatnění odklonů, účinnou lítost je nutno, při splnění podmínek, užit přednostně, jelikož v jejím důsledku dochází k úplnému zániku trestní odpovědnosti a k zastavení trestního stíhání.¹⁸

4.2 Promlčení trestního stíhání

Dalším z důvodů vedoucích k zániku trestnosti je promlčení trestního stíhání. Tento institut upravuje § 8 z. s. m. Zákon pracuje s termínem promlčení trestního stíhání, jedná se ovšem o zánik trestnosti činu. Odlišně od obecné úpravy jsou určeny doby pro promlčení, které jsou zhruba o polovinu kratší než v případech dospělých a odstupňovány dle závažnosti spáchaného provinění. Tato doba činí deset let u proviněný, za něž stanoví tr. zák. výjimečný trest, pět let u provinění, činí-li horní hranice nejméně deset let, a tři roky u ostatních provinění.

Rozhodující jsou trestní sazby nesnížené dle § 31 odst. 1 z. s. m., při určení délky promlčecí doby se tedy postupuje podle sazeb ve zvláštní části tr. zák.¹⁹ V případě stavení, přerušení a určení počátku odkazuje zákon na obecnou úpravu promlčení v trestním zákoníku.

5. Sankcionování mladistvých

5.1 Pojem, podstata a účel sankcí

Do přijetí z. m. s. byla problematika trestání mladistvých součástí trestního zákona, ovšem toto uspořádání nebylo příliš vhodné, jelikož dostatečně nereflektovalo odlišnosti mezi trestním postihem mladistvých a dospělých

¹⁷ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 24

¹⁸ SOTOLÁŘ, Alexandr. K zániku trestnosti činu spáchaného mladistvým dle § 7 ZSVM a k jeho procesním důsledkům. Trestně právní revue, 2004, roč. 3, č. 5, s. 156

¹⁹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 27

pachatelů. To tedy vedlo k přijetí samostatné právní úpravy týkající se trestního soudnictví nad mládeží.

Tento zákon lépe odpovídá principu subsidiarity trestní represe a konceptu restorativní justice, reaguje na potřebu individualizace právních následků protiprávních činů spáchaných osobami mladšími osmnácti let a rozšiřuje systém opatření ukládaných v reakci na jejich jednání, přičemž je na rozdíl od trestání dospělých pachatelů zdůrazněno, že hlavním účelem těchto sankcí je vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého, jeho ochrana před negativními vlivy okolí a předcházení dalšímu páchaní provinění. Hlavní je tedy v tomto případě výchovné a preventivní působení daných opatření.²⁰

Z tohoto důvodu je i v reakci na kriminalitu mládeže užíváno pojmu opatření na rozdíl od pojmu trest, kterého je využíváno u dospělých pachatelů a který v sobě zobrazuje prvky odplaty a újmy za spáchaný čin. V případě některých opatření také dochází k určité újmě, jež mladistvému vznikne, ovšem hlavním účelem těchto opatření je výchovné působení na mladistvého a snaha převychovat ho tak, aby byl jeho budoucí život veden již v souladu se zákony.

V z. s. m. se na rozdíl od obecné úpravy setkáváme s tzv. monistickým principem trestněprávních sankcí, jedná se tedy o odstupňovaný a vnitřně provázaný široký systém opatření ukládaných v důsledku spáchaných provinění a činů jinak trestných, který tvoří výchovná, ochranná a trestní opatření. Toto, v zákoně stanovené pořadí, v zásadě také vyjadřuje priority při jejich ukládání, tedy že je nutné upřednostňovat nejdříve uložení výchovných a ochranných opatření a trestní opatření ukládat až v nejzazších případech, kdy by uložení jiného opatření zcela zjevně nevedli k dosažení účelu zákona. Trestní opatření

²⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, s. 486

nepodmíněného odnětí svobody by poté mělo být užíváno jen ve zcela výjimečných případech při spáchání těch nejzávažnějších provinění.²¹

Dále je kladen velký důraz na využívání zvláštních způsobů řízení, tzv. odklonů, které jsou v mnohých případech dostatečným vyřízením dané věci a jejich použití je v případech, kdy je jejich užití možné, preferováno před použitím všech tří typu opatření.²²

5.2 Trestní opatření

Trestní opatření představují ten nejpřísnější druh trestněprávních následků provinění, na rozdíl od ochranných a výchovných opatření totiž v sobě obsahuje i negativní hodnocení osoby mladistvého a jím spáchaného provinění a jejím uložení vzniká mladistvému újma. Jejich užití je tedy dle § 3 odst. 2 z. s. m. omezeno pouze na situace, kdy by zvláštní způsoby řízení a opatření, která přispívají k obnovení narušených sociálních vztahů a předcházení dalších protiprávních činů, zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona.

Ustanovení § 24 odst. 1 z. s. m. taxativně vymezuje druhy trestních opatření, která zákon připouští. Jedná se tedy o obecně prospěšné práce, peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně. Většina je totožná s těmi, jež je možno ukládat i dospělým, ovšem některé druhy byly vyloučeny, například proto, že je z povahy věci není možné mladistvým uložit, jako například ztráta vojenské hodnosti či propadnutí majetku. Naopak některá trestní opatření jsou upravena pouze

²¹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 29

²² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, s. 488

v případě mladistvých, jako například peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu.

Při ukládání trestního opatření se obecně postupuje podle trestního zákoníku ovšem § 25 z. s. m. obsahuje několik odchylek, například rozšíření výčtu polehčujících okolností. Jako k polehčující okolnosti se přihlídně k tomu, že mladiství úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program obsahující obecně prospěšnou činnost, poskytl poškozenému zadostiučinění, či se po spáchání provinění choval tak, že lze předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nepustí. Uvedené rozšíření polehčujících okolností je projevem principu restorativní funkce sankcionování mladistvých, ten je možností dosáhnou přiznání polehčující okolnosti pozitivně motivován ke snaze usilovat o nápravu důsledků svého činu.²³

Naopak samotný fakt, že čin spáchal mladistvý v žádném případě nemůže být považován za polehčující okolnost, tato skutečnost je důvodem pro celkově mírnější postih, ovšem toto vyplývá ze z. s. m., v případě posouzení této skutečnosti ještě jako polehčující okolnosti, by došlo k porušení zákazu dvojího přičítání.²⁴

Obecná úprava jednotlivých trestních opatření je obsažena v trestním zákoníku, z. s. m. tyto podmínky většinou částečně modifikuje, výjimku tvoří trestní opatření propadnutí věci, pro které zákon žádnou odchylku nestanovuje a přirozeně také peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, jehož právní úprava je upravena výhradně v z. s. m., jelikož dospělým pachatelům být uloženo ani nemůže.

²³ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 1421

²⁴ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 529

5.2.1 Obecně prospěšné práce

Obecná právní úprava obecně prospěšných prací je obsažena trestním zákoníku, ovšem § 26 odst. 1 z. s. m. upravuje některé dílčí otázky speciálně. Hlavní odchylkou je snížení maximální výměry, v případě mladistvých je možné ukládat obecně prospěšné práce v rozsahu 50 až 150 hodin. Toto snížení zavedl právě až z. s. m., doté doby bylo možné mladistvým ukládat toto opatření ve stejném rozsahu jako dospělým pachatelům, tedy maximálně 400 hodin. Ovšem i před touto kodifikací ukládal soudy toto opatření převážně ve spodní hranici.²⁵ Tomuto snížení odpovídá i to, že opatření obecně prospěšných prací je možné užít pouze za provinění vykazující znaky přečinu.

Dále je v § 26 odst. 1 z. s. m. zdůrazněno, že soud musí přihlídnout ke stanovisku mladistvého k uložení tohoto opatření, pokud by mladistvý odmítl poskytnout toto stanovisko není tedy možné obecně prospěšné práce uložit. To ovšem neznamená, že by uložení bylo podmíněno souhlasem mladistvého, tohoto opatření je možné využít i v případě nesouhlasu mladistvého.²⁶

Samotný fakt, že mladistvý poskytne toto stanovisko neznamená, že má v úmyslu tohoto trestu i vykonat, je možné si představit, že mladistvý udělí souhlas s uložení obecně prospěšných prací, pouze proto, aby se vyhnul uložení nepodmíněného odnětí svobody, obzvláště v případech, kdy by mu hrozil trest převyšující 150 dní, což je nepřísnější důsledek plynoucí z nevykonání obecně prospěšných prací.²⁷

Vykonávání obecně prospěšných prací nesmí ohrozit zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvého, což souvisí jak s vykonávanou činností, tak i

²⁵ VÚJTĚCH, Jan a HANÁK, Václav. Výzkum institutu obecně prospěšných prací. Studie. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998, s. 32

²⁶ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 78

²⁷ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s.

s místem výkonu. Co se týká druhu vykonávané práce, je nutné, aby byla v souladu s vyhláškou č. 288/2003 Sb., kterou se stanoví práce a pracoviště, které jsou zakázány těhotným ženám, kojícím ženám, matkám do konce devátého měsíce a mladistvým. Místo vykonávané práce musí být pro mladistvého dostupné, a to zejména s ohledem na jeho nerušenou přípravu k budoucímu povolání, je tedy vhodné, aby k výkonu opatření docházelo v místě, kde se mladistvý zdržuje, tedy studuje či bydlí. Tato podmínka v zákoně výslovně zmíněna není, ovšem je možné ji dovodit z ustanovení § 24 odst. 2 z. s. m., které uvádí, že trestní opatření musí napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého, jehož je vzdělávání a příprava na budoucí povolání nezbytnou součástí.²⁸

5.2.2 Peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Peněžité opatření se mladistvým ukládá za stejných podmínek jako u dospělých pachatelů dle trestního zákoníku, ovšem s tím rozdílem, že je ho možné uložit pouze mladistvým, jež jsou výdělečně činní anebo uložení tohoto opatření umožňují majetkové poměry mladistvého. Dále je podstatně snížena výměra peněžitého opatření, celková suma se může pohybovat mezi 1000 Kč a 1 825 000 Kč. Také výměra náhradního trestního opatření odnětí svobody je snížena, nesmí převyšovat jeden rok, konkrétní výměra by měla být určována dle výše peněžitého opatření, není tedy vyloučeno, uložit náhradní trestní opatření odnětí svobody ve výši několika dnů.²⁹

Po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého rozhodnutí může soud pro mládež rozhodnout o tom, že jeho zaplacení nebo nevykonaná část bude nahrazena vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu

²⁸ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 324

²⁹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 84

anebo vykoná společensky prospěšnou činnost. Účelem tohoto postupu je snaha vyhnout se vymáhání peněžitého opatření, či jeho přeměně v závažnější opatření, v nejzazších případech v náhradní trestní opatření odnětí svobody. Důvody pro tento postup jsou obdobné, jako ty, které umožňují upuštění od výkonu peněžitého trestu, ovšem dochází k nim v nižší intenzitě, takže tohoto postupu nelze užít. Typicky jde například o situace, kdy mladistvý vlastní vinnou ztratí zaměstnání, v důsledku čehož bude neschopný peněžitě opatření uhradit, ovšem došlo k tomu v důsledku okolností závislých na jeho vůli. V případech, kdy se uplatní tento postup již není možné dále nařídit výkon náhradního opatření odnětí svobody, ale také není možné vyvozovat z neplnění probačního programu nebo výchovné povinnosti žádný postih.³⁰

Z. s. m. umožňuje v případech mladistvých přistoupit k podmíněnému odložení výkonu peněžitého opatření, a to za splnění dvou podmínek: vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, v němž žije a pracuje, a k okolnostem případu má soud pro mládež důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu a soud přijal záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu. Tyto podmínky jsou stanoveny alternativně, to znamená, že stačí aby mladistvý splnil alespoň jednu z nich. Zkušební doma může být stanovena maximálně na tři léta a mladistvý musí v jejím průběhu vést řádný život a vyhovět uloženým výchovným opatřením. Pokud tak učiní, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil. V případě, že je společně s peněžitým opatření uloženo i další opatření, vztahuje se podmíněné odložení pouze na peněžití opatření, jelikož podmíněné odložení výkonu jiných opatření by bylo v rozporu se zásadami trestního práva.³¹

³⁰ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 282

³¹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 862

5.2.3 Domácí vězení

Trest domácího vězení vstoupil do našeho právního řádu společně s účinností nového trestního zákoníku a již od počátku je ho možné uložit i mladistvým pachatelům, na které může působit dokonce tvrději nežli na dospělého pachatele, jelikož výkon tohoto opatření značně komplikuje navazování a rozvoj sociálních vztahů, což je mladého zcela zásadní. Je proto velice důležité před uložení tohoto opatření nejdříve prostřednictvím probačního úředníka prověřit, zda by toto opatření nemělo naopak na mladistvého negativní vliv a vedlo by ho k prohloubení nežádoucího chování.³²

Trestní opatření domácího vězení je možné uložit pouze se souhlasem pachatele, a to ve formě písemného slibu, že se ve stanové době bude zdržovat na určené adrese a že při výkonu kontroly domácího vězení poskytne potřebnou součinnost, tímto prohlášením se řeší konflikt výkonu domácího vězení a domovní svobody pachatele, ovšem již neřeší domovní svobodu osob s ním spolu žijících, což je o to víc aktuální v případech mladistvých, kteří nedisponují vlastním obydlím. Z toho vyplývá, že osoba spolu žijící nemá povinnost vpustit probačního úředníka do svého obydlí, v němž je domácí vězení vykonáváno, čímž může docházet k případným konfliktům.³³

Dle ustanovení § 334b tr. řádu je provádění kontroly výkonu domácího vězení svěřeno do kompetencí Probační a mediační služby ČR, která může kontrolu vykonávat dvěma způsoby, a to prostřednictvím elektrického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného a nebo prostřednictvím namátkových kontrol prováděných probačním úředníkem. Kontrola prováděná prostřednictvím elektrického monitoringu zajišťuje vyšší efektivitu uloženého trestního opatření, jelikož k dohledu dochází, na rozdíl od

³² ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 8195

³³ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s.

namátkových kontrol prováděných probačním úředníkem, nepřetržitě. Navíc možnosti Probační a mediační služby jsou v tomto ohledu značně omezené, jelikož již jen stěží dosahují plnění jiných úkolů, které jsou jí zákonem svěřeny, je tedy jen málo pravděpodobné, že by úředník při takto náhodných kontrolách přistihl odsouzeného právě při porušování podmínek trestu domácího vězení.³⁴

5.2.4 Trest odnětí svobody

Nejpřísnějším trestním opatřením, které je možno mladistvým pachatelům uložit je trest odnětí svobody. Z. s. m. v § 31 odst. 2 jasně uvádí, že toto opatření má v případě mladistvých jednoznačně povahu subsidiární sankce. Nepodmíněného trestu odnětí svobody může soud užít až v případě, kdy by nedostačovalo uložení jiného opatření, jak výchovného, ochranného či trestního, dle zásady ultima ratio. Je nutno, aby soud vždy zvážil okolnosti případu, osobu mladistvého, či předchozí uložená opatření a na základě toho došel k závěru, že uložení jiného opatření by zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona.

Hlavní rozdíl od trestání dospělých pachatelů spočívá v tom, že se trestní sazby, tedy horní i dolní hranice, stanovené v trestním zákoníku snižují na polovinu. Zároveň nesmí dolní hranice takto snížené sazby převyšovat jeden rok a horní hranice pět let. Přísnější opatření lze uložit pouze v jediném případě, a to, když mladiství spáchá provinění, za které trestní zákoník umožňuje uložit výjimečný trest a zároveň je povaha a závažnost tohoto provinění mimořádně vysoká vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu, zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku. V tomto případě může soud uložit toto opatření v rozsahu pět až deset let, není to

³⁴ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s.

ovšem jeho povinnost a v případě uložení takto zvýšeného trestu je nutné toto rozhodnutí patřičně odůvodnit.³⁵

Ustanovení § 32 z. s. m. naopak obsahuje zvláštní podmínku pro mimořádné snížení odnětí svobody. Soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům mladistvého trestní opatření odnětí svobody mimořádně snížit, má-li za to, že by použití trestní sazby stanovené trestním zákoníkem bylo nepřiměřeně přísné a že účelu trestního opatření lze dosáhnout i odnětím svobody kratšího trvání. Podmínky pro mimořádné snížení jsou tedy stanoveny dosti neurčitě a široce a soud pro mládež tedy může trestní sazbu snížit bez omezení, která trestní zákoník stanovuje pro mimořádné snížení trestní sazby u dospělých odsouzených.³⁶

Nepodmíněného trestu odnětí svobody je nutno využívat skutečně jen v nejzazších případech, neboť při jeho výkonu je mladistvý vystaven negativním důsledkům uvěznění, dochází k narušení sociálních vazeb, k ovlivnění kriminogenním prostředím věznice nebo ke stigmatizaci pachatele. To vede k častému vzniku recidivního chování u mladistvých.³⁷

K omezení negativního vlivu vězeňského prostředí na mladistvého je výkon odnětí svobody prováděn odděleně od dospělých odsouzených, a to buď ve vězení pro mládež anebo ve zvláštních odděleních zřízených pro mladistvé. I uvnitř těchto zařízení dochází k rozdělení odsouzených do tzv. diferenciacních skupin, dle svého jednání, chování a postoje, ale i charakteru provinění, tak aby

³⁵ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 92

³⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, s. 507

³⁷ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s.

nedocházelo k negativnímu ovlivnění pachatelů, kteří se nejvíce blíží normálu těmi se závažnými poruchami chování.³⁸

Ochranná opatření

Ochranná opatření zajišťují ochranu společnosti před pachatelem, ovšem odlišným způsobem, než je tomu v případě trestních opatření. Jejich hlavním cílem není pouze chránit společnost před rizikem páchaní dalších provinění, ale zároveň kladně působit na duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého, a to zejména s ohledem na jeho léčbu v případech závislostí a duševních chorob.

Na rozdíl od obecné úpravy v trestním zákoníku, která mezi ochranná opatření řadí ochranné léčení, zabezpečovací detenci a zabránění věci, upravuje z. s. m. také institut ochranné výchovy. Stejně jako trestní opatření mohou být ukládána pouze rozhodnutím soudu, nikoliv již v přípravném řízení na základě rozhodnutí státního zástupce. Jejich výkon se nepromlčuje, nelze je zahladit a nemohou být prominuta udělením milosti. Mohou být uložena jak samostatně, tak i společně s trestními opatřeními, jejich uložení společně s výchovnými opatřeními zákon nevylučuje, ovšem tento postup nebude ve většině případů příliš praktický. Ochranná opatření je možno ukládat i v případech, kdy nebyla osoba uznána vinou, jelikož neobsahují morální odsouzení činu. Z tohoto důvodu je možné ochranná opatření uložit i v případech mladistvých, kteří nejsou trestně odpovědní z důvodu nedostatku rozumové a mravní vyspělosti, a některá z ochranných opatření je tedy možno uložit i osobám mladším patnácti let.³⁹

5.2.5 Zabezpečovací detence

Ochranné opatření zabezpečovací detence je možno uložit jak dospělým, tak i mladistvým pachatelům, ovšem nikoliv v případech dětí mladších patnácti let. Je možné ji ovšem uložit i v případě mladistvých, trestně neodpovědných

³⁸ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 93

³⁹ Tamtéž. s. 65

z důvodu nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti, tento nedostatek vyspělosti ovšem nemůže být považován za důvod k uložení tohoto ochranného opatření, jelikož se zjevně nejedná o duševní poruchu, kterou by bylo nutno léčit.⁴⁰

Výkon zabezpečovací detence je u mladistvých stejný jako v případě dospělých pachatelů, pro mladistvé chovance jsou ovšem zřízeny speciální výchovné a pedagogické programy. Mladistvím, kteří zatím neukončili povinnou školní docházku je umožněno, aby ji získali v kurzu pro získání základního vzdělání. Rozdílem od obecné úpravy pro dospělého pachatele je kratší interval k povinnému přezkumu důvodů trvání zabezpečovací detence, ke kterému dochází u mladistvých každých šest měsíců.⁴¹

Ochranného opatření zabezpečovací detence by se v případech mladistvých pachatelů mělo využívat jen v těch nejzazších případech, jelikož se jedná o velmi zásadní omezení práv a svobod mladistvého, a to obzvláště v případech, kdy byl čin spáchán v nepřítomnosti. Navíc u mladistvého je možné předpokládat, že jeho psychický a další výkon není ještě ukončen, proto je obtížné zaujmout jednoznačné stanovisko, zda by případně uložené ochranné léčení v přihlédnutím k povaze duševní choroby a možné působení na mladistvého vedlo k dostatečné ochraně společnosti.⁴²

5.2.6 Ochranná výchova

Ochranné opatření ochranné výchovy upravuje jako jediné přímo z. s. m., a to v § 22 a § 23. Ochrannou výchovu lze mladistvému uložit v případě, že o jeho výchovu není náležitě postaráno a tyto nedostatky nelze opravit přímo v jeho rodině, jeho dosavadní výchova byla zanedbaná nebo prostředí, ve kterém

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, s. 48

⁴¹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Problematika zabezpečovací detence. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), s. 33

⁴² HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 39

mladistvý žije, nevede k jeho náležité výchově a uložení výchovných opatření není dostatečné.

Je možno ji vykonávat v diagnostickém nebo výchovném ústavu, dětském domově nebo dětském domově se školou. V těchto zařízeních jsou užívány speciální stavebně-technické prostředky sloužící k zabránění útěku, a také je možno v těchto zařízeních za účelem zajištění bezpečnosti možno užívat audiovizuální systémy.⁴³

Ochranná výchova pokračuje do té doby, dokud to vyžaduje její účel, ovšem nejdéle do osmnáctého roku věku, v případech, kdy to vyžaduje zájem mladistvého je ji možno prodloužit do devatenácti let. Ovšem o tomto prodloužení musí být rozhodnuto ještě před dosažením zletilosti. Stejně tak není možné ochrannou výchovu uložit pachateli, který již věku osmnácti let dosáhl. Nejeví se tedy příliš účelné ukládat toto opatření mladistvým, kteří se již blíží věku osmnácti let. Od výkonu je možno ustoupit v případě, že před jejím započítáním pominou důvody k jejímu uložení, například v případě, že nad ním převezme péči třetí osoba, u které lze předpokládat, že bude dohlížet na další řádný vývoj mladistvého.⁴⁴

K uložení ochranné výchovy je možno přistoupit až v případě, že se uložení ústavní výchovy dle § 971 a násl. obč. zák. nejeví jako dostatečné. K uložení ústavní výchovy obecný soud příslušný k řízení ve věcech péče o nezletilé přistoupí v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena či narušena a uložení jiného opatření by nevedla k nápravě nebo v případech, kdy rodiče nemohou ze závažných důvodů řádnou výchovu zabezpečit. Základním rozdílem mezi ochrannou a ústavní výchovou činí v odlišném režimu zařízení, ochrannou výchovu je možno v některých ohledech přirovnat k nepodmíněnému odnětí svobody, mladistvý je

⁴³ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 386

⁴⁴ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 68

odebrán ze svého dosavadního prostředí a je přemístěn do zařízení s přísnějším režimem. Naopak ústavní výchova by neměla být pro mladistvého tak závažným omezením jako ta ochranná a měla by se tedy ukládat v případech mírnějšího ohrožení řádného života mladistvého. Mezi ústavní a ochrannou výchovou je tedy vztah subsidiarity.⁴⁵

S ohledem na možné negativní ovlivnění mladistvých s nařízenou ústavní výchovou, zřizují se výchovné ústavy odděleně, případně jsou zřizovány oddělené výchovné skupiny pro mladistvé s nařízenou ochrannou výchovou. Toto oddělení je ovšem problematické, jelikož v praxi dochází k tomu, že je ústavní výchova uložena mladistvým s výraznými poruchami chování, kteří se ovšem doposud nedopustili delikventního chování, a naopak ochranná výchova těm, kteří výrazní poruchy chování nevykazují, i přesto že již nějaké provinění či čin jinak trestný spáchali.⁴⁶

V případě, že dojde k pokroku při převýchově mladistvého, ovšem stále není uspokojivě dosaženo účelu uloženého opatření, může soud pro mládež rozhodnout o přeměně ochranné výchovy na ústavní. Tato možnost zdůrazňuje subsidiaritu, která mezi oběma instituty panuje. Návrh na toto rozhodnutí může podat i sám mladistvý, soud také může rozhodnout i bez návrhu, je tedy možné, aby podnět k projednání podaly i jiné osoby, například rodiče. V případě, že se mladistvý během svého pobytu v ústavní výchově neosvědčí, rozhodne soud pro mládež, že rozhodnutí i přeměně ochranné výchovy v ústavní ruší a ve výkonu ochranné výchovy bude pokračováno.⁴⁷

⁴⁵ ZEMAN, Petr, Simona DIBLÍKOVÁ, Petr KOTULAN a Jiří VLACH. Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 55

⁴⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 37

⁴⁷ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 70

Výchovná opatření

Výchovná opatření tvoří v systému sankcí ukládaných mladistvým nejmírnější prvek, jejich cílem je usměrnit způsob života mladistvého a tím podporovat a zajišťovat jeho výchovu, jejich prostřednictvím je možné změnit jejich postoje, žebříček hodnot a jeho aktuální životní situaci v reakci na spáchané provinění, nemají tedy žádný represivní účel a případná vzniklá újma by na mladistvého měla působit výhradně výchovným způsobem. Velkou výhodou je možnost ukládat výchovná opatření společně s ochrannými či trestními, jakož i v případě zvláštních druhů řízení, či uložit několik výchovných opatření najednou. Je tedy možné uložit takové sankce, které individuálně vyhovují konkrétnímu případu, a to nejen s ohledem na spáchané provinění, ale i vzhledem k osobním poměrům mladistvého pachatele.⁴⁸

Taxativní výčet jednotlivých výchovných opatření je obsažen v § 15 odst. 2. z. s. m. Jsou to dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Je možné uložit je nejdéle na dobu stanovené zkušební doby v případě podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření, pokud jsou ukládána samostatně nebo v kombinaci s jinými opatřeními, tak na dobu maximálně tří let.

Všechna výchovná opatření uvedená v zákoně mohou být uložena jako jedině z opatření již během trestného řízení před rozhodnutím o vině. Jedinou podmínkou je souhlas mladistvého, ten může být učinit jak písemně, tak ústně. Požadavek souhlasu s udělením výchovného opatření během přípravného řízení je důsledkem zásady presumpce nevin, souhlas s uložením výchovného opatření

⁴⁸ ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, s. 152

není možné zaměnit s doznáním viny a mladistvý ho může také kdykoliv odvolat.⁴⁹

Specifikem výchovných opatření je to, že zákon nepředpokládá žádné právní důsledky vyplývající z jejich porušení, z tohoto důvodu je vhodné ukládat je například v kombinaci s trestními opatřeními, jelikož v takových případech je možné nedodržení podmínek výchovného opatření považovat také za porušení podmínek opatření trestního a s tím plynoucích důsledků. Tento postup je ovšem v rozporu s principem subsidiarity trestních opatření.⁵⁰

5.2.7 Výchovné povinnosti

Demonstrativní výčet výchovných povinností obsahuje § 18 odst. 1 z. s. m., je to například povinnost bydlet s rodičem nebo jiným dospělým odpovědným za jeho výchovu, zaplatit přiměřenou částku určenou na pomoc obětem trestné činnosti, vykonat bezplatně společensky prospěšnou činnost, usilovat o vyrovnání s poškozeným, nahradit podle svých sil škodu, kterou způsobil nebo se podrobit léčení na návykových látkách.

Jedná se pouze o demonstrativní výčet, soud může tedy uložit i výchovnou povinnost jinou. Je možné je uložit samostatně, tak i v kombinaci s ochranným či trestním opatřením. Účelné je jejich uložení společně s trestním opatřením spojeným s uložením zkušební doby, což může zajistit, že výchovné opatření bude mladistvý bude skutečně plnit, jelikož pokud by tak nečinil, tak se neosvědčí, což pro něj bude mít negativní důsledky.⁵¹

Zajímavá je povinnost zaplatit přiměřenou peněžitou částku, tento typ výchovné povinnosti je možno mladistvému uložit pouze tehdy, lze-li předpokládat, že tato částka bude uhrazena z peněžních prostředků, se kterými

⁴⁹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 44

⁵⁰ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 79

⁵¹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 58

smí mladistvý samostatně nakládat. To znamená, že se musí jednat o částku, které jsou ve vlastnictví přímo mladistvého, ne například jeho rodičů. Částka má být přiměřená, ovšem zákon neobsahuje ustanovení, které by toto přiměřenost vysvětlovalo, je tedy teoreticky možné uložit tvrdší postih než v případě uložení peněžitého trestu, kde je stanovena maximální možná výměra.⁵² Tato povinnost tedy svým obsahem v podstatě odpovídá trestnímu opatření, a to konkrétně peněžitému opatření, podobně povinnost vykonat společensky prospěšnou činnost v zásadě obsahově odpovídá trestnímu opatření obecně prospěšných prací. Tato shoda je ovšem pouze obsahová, liší se svým účelem, rozsahem či následky, které plynou z jejího nevykonání.⁵³

Výchovná povinnost bydlet s rodiči směřuje k ustálení životních poměrů mladistvého, je ovšem nutné nejdříve prověřit rodinné zázemí, aby naopak nedošlo ke zhoršení jeho způsobu života a následné recidivě. V případě, že rodiče nežijí pohromadě nebo nejsou schopni se dohodnout rozhodne soud v občanskoprávním řízení, dle zákona o z. ř. s., v žádném případě toto rozhodnutí nenáleží soudu pro mládež či státnímu zástupci. Je tedy nutné nejdříve vyvolat občanskoprávní řízení a až následně rozhodnout v řízení dle z. s. m. o uložení výchovné povinnosti.⁵⁴

5.2.8 Výchovná omezení

Výchovná omezení demonstrativně uvádí § 19 odst. 1. Soud pro mládež může uložit zejména, aby nenavštěvoval určité akce, nestýkal se s určitými osobami, nežíval návykové látky, neúčastnil se hazardních her nebo neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu. Výchovná omezení je možno ukládat pouze tak, aby nedocházelo k narušení přípravy

⁵² ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 382

⁵³ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 98

⁵⁴ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 58

k budoucímu povolání. Tento výčet se částečně kryje s přiměřenými omezeními ukládanými dospělým pachatelům dle § 48 odst. 4 tr. zák. Výchovní omezení slouží stejně jako výchovná opatření k vhodnému doplnění opatření spojených se zkušební dobou a nelze jimi nahrazovat trestní opatření, nelze tedy mladistvému uložit například výchovné opatření spočívající v zákazu řízení motorového vozidla, neboť to by se rovnalo obsahem trestnímu opatření zákazu činnosti.⁵⁵

Problematickým je v určitých aspektech ukládání výchovného omezení spočívající v zákazu zdržovat se na určitém místě, toto omezení může svým obsahem připomínat trest zákazu pobytu, ten ovšem výkladem § 24 odst. 1 z. s. m. a contrario uložit nelze, neboť toto ustanovení obsahuje taxativní výčet opatření, jež je možné mladistvým uložit a trest zákazu pobytu neuvádí. Ovšem termín zdržovat se není možné zaměňovat s termínem pobytu. Mladistvému je pouze bráněno zdržovat se na určitém místě, například na veřejném prostranství, kde se obvykle schází určitá skupina delikventů. Problematické je také vymezení rozsahu omezení, a to jak časové, tak místní. Zákon bližší podmínky neuvádí, záleží tedy na uvážení orgánů činných v trestním řízení.⁵⁶

5.2.9 Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je považováno za nejmírnější výchovné opatření. Podstatou je to, že soud mládeže důsledně vytkne mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce protiprávnost jeho činu a upozorní ho na důsledky, jež by mu plynuly z opakovaného páčání trestné činnosti. Zákon nijak blíže nevymezuje způsob, jakým má napomenutí probíhat, je nutné ho provést takový způsobem, aby byl mladistvý odrazen od dalšího páčání trestné činnosti.

⁵⁵ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s.

101

⁵⁶ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 384

Je-li to vhodné může soud či státní zástupce přenechat postižení mladistvého na jeho zákonném zástupci, škole nebo výchovnému zařízení. Volba tohoto postižení je zcela na jejich volbě, měla by ovšem být přiměřená případu, závažnosti spáchaného činu, osobě mladistvého a jeho osobním poměrům.⁵⁷

Napomenutí s výstrahou není vhodné ukládat současně s trestními opatřeními, jelikož již samotné trestní opatření by mělo být důraznou výstrahou mladistvému před pácháním dalších provinění. Nejvhodnější je aplikovat napomenutí s výstrahou společně s upuštěním od uložení trestního opatření, jelikož v těchto případech připomíná toto napomenutí mladistvým, že v budoucnu již takto mírný postup očekávat nemohou.⁵⁸

5.2.10 Dohled probačního úředníka

Lze odlišovat tři typy probačního dohledu, a to dohled probačního úředníka jako výchovné opatření pro mladistvé, dohled probačního úředníka jako opatření pro děti mladší patnácti let a dohled jako součást trestního opatření, např. podmíněného odsouzení s dohledem, nebo jiného institutu, např. některých zvláštních způsobů řízení. Jedná se o pravidelné sledování mladistvého v jeho rodině a působení výchovného vlivu rodičů na mladistvého, dále o kontrolu výkonu uložených povinností, omezení, či probačního dohledu. Cílem je vést mladistvého k řádnému životu a snížení rizika opakování trestné činnosti, současně je nutno spojit s dohledem i další aktivity, které povedou k znovu začlenění mladistvého do společnosti, není možné tedy probační dohled považovat pouze za dozor nad plněním závazků stanovených soudem.⁵⁹

⁵⁷ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 64

⁵⁸ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s.

⁵⁹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 47

Mladistvý může být v případě, že s tím souhlasí, vystaven dohledu probačního úředníka již v průběhu řízení předcházejícím řízení ve věci samé. Dohled vykonává Probační a mediační služba, je možné uložit jej jak samostatně, tak je možno uložením dohledu zostřit jinou sankci, která mladistvému byla uložena, je ovšem nutné, aby uložení dohledu nebylo v této kombinaci z povahy věci vyloučeno. Není například možné uložit probační dohled společně s nepodmíněným odnětím svobody, ochranou výchovou, či jiných opatření, při kterých dochází k omezení osobní svobody mladistvého a další dohled tedy nemá smysl.

Stejně jako u jiných výchovných opatření nestanovuje zákon žádnou sankci pro případ neplnění, je tedy vhodné ukládat dohled společně s opatřeními, které buď obsahují zkušební dobu, např. u podmíněného odsouzení s dohledem zákon uložení dohledu dokonce výslovně přikazuje nebo s takovými opatřeními, u kterých je možné při řádném neplnění stanovených omezení a povinnosti přeměnit jejich výkon na závažnější formu sankce.⁶⁰

Činnost Probační a mediační služby v případě mladistvých nezačíná až po uložení dohledu, ale je zapojena i do procesu rozhodovacího. Probační a mediační služba zejména vypracovává soudu tzv. zprávu před rozhodnutím, která obsahuje veškeré známé informace o pachateli, o jeho osobních, rodinných a sociálních poměrech a o jeho aktuální životní situaci, tím má soud lepší možnost uložit opatření vhodné právě pro daný konkrétní případ. Není vhodné, aby dohled představoval jen izolovanou aktivitu, na mladistvého je nutno působit po celou dobu řízení, naopak je vhodné, aby se Probační a mediační služba aktivně zapojovala do řízení, z toho důvodu mají orgány činné v trestním řízení za

⁶⁰ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 83

povinnost informovat službu již po zjištění, že trestný čin byl spáchán mladistvým.⁶¹

Pro efektivní vliv na mladistvého je nutné, na rozdíl od probačního dohledu ukládaného dospělým pachatelům, zapojit do řešení celé problému i osoby, s nimiž mladistvý žije a kteří ovlivňují jeho osobnost a životní postoje. To ovšem není možné zaměňovat se situací, kdy je nad rodinou uložen dohled dle občanského zákoníku, ten je vykonáván orgánem sociálně právní ochrany dítěte, či školským zařízením nebo jiné organizace, navíc dohled dle občanského zákoníku plní pouze výchovnou funkci, zatímco dohled dle z. s. m. v sobě obsahuje i represivní složku.⁶²

Mladistvý, kterému byl uložen probační dohled je dle § 16 odst. 3 z. s. m. povinen spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k probačnímu úředníkovi v daných lhůtách, informovat úředníka o svém pobytu a dodržování uložených povinností a umožnit mu vstup do svého obydlí. Další povinnosti může mladistvému uložit v rozsuzujícím rozsudku soud, není tedy možné, aby mladistvému ukládal další povinnosti sám probační úředník, je ovšem samozřejmě možné, aby mladistvému doporučil dodržovat určité povinnosti a omezení, která by dle něj vedla k řádnému životu.⁶³

Dohled je možno uložit i jako opatření nahrazující výkon vazby, k samotnému užití institutu vazby má v případě mladistvých docházet jen ve zcela výjimečných případech, jelikož má na osobu mladistvého velice negativní dopad. Jednou z možností jak, se vazbě vyhnout je institut nahrazení vazby s dohledem probačního úředníka, ten plní v tomto případě více funkci kontrolní než výchovnou, mladistvý se musí pravidelně setkávat s probačním úředníkem,

⁶¹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 48

⁶² ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ Dagmar. Probace a mediacce: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. s. 138

⁶³ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 86

oznamovat všechny podstatné okolnosti, které by mohly mít vliv na stanovení vazby a změnit místo pobytu je mu umožněno pouze se souhlasem probačního úředníka, je nutné, aby byl v tomto stádiu trestního řízení dohled probačního úředníka nad pachatelem co nejintenzivnější.⁶⁴

5.2.11 Probační program

Obecná charakteristika probačního programu jako výchovného opatření ukládaného mladistvým, je obsažena v § 17 z. s. m. Jedná se zejména o programy sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutické programy, vzdělávací či rekvalifikační programy, spojené s různými omezeními, které vedou ke snížení rizika recidivy, k podpoře jeho zázemí a k urovnání konfliktů mezi ním a poškozeným. Zákonná definice termínu je tedy poměrně široká.

Obecně se jedná o program soustředění na aktivní a komplexní ovlivnění chování mladistvého, a je možné jej provádět jak ambulantně, tak i ve formě ústavního typu, který má již značný dopad na pachatelův život a je tedy vhodné uvažovat o jejich uložení spíše v případech hlouběji narušených jedinců s problémy ve více oblastech života. Je nutné, aby s uložení probačního programu mladistvý v každém případě souhlasil, a to také z toho důvodu, že požadovaného účelu není možno dosáhnout bez pozitivního přístupu mladistvého.⁶⁵

V rozhodnutí orgánu, který výchovné opatření ukládá, musí být výslovně stanoveno, kterému z akreditovaných probačních programů se má mladistvý podrobit a na jak dlouho mu byl uložen, což lze nejdéle na dobu, na jakou byla stanovena současně uložená zkušební doba. Program je možno vykonávat jak ve skupině, tak v rámci samostatné práce s pachatelem, a to nejčastěji dle poznatků

⁶⁴ ZEMAN, Petr. Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 26

⁶⁵ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 31.

dvou psychologických škol, behaviorismu a kognitivní psychologie. Je nutné věnovat se zejména aktuálním problémům, které pachatele ovlivňují.⁶⁶

Stejně jako u ostatních výchovných opatření zákon neuvádí sankci pro případ porušení. Není tedy jasné, jak postupovat v případě, že mladistvý svým chováním narušuje chod programu, v takovém případě zákon pouze uvádí, že v případě porušování pravidel programu musí být neprodleně informován soud, či státní zástupce. V případě, že byl program uložen již v přípravném řízení je možné na neplnění podmínek přihlížet při stanovení konečného rozhodnutí. Ovšem v případě, že bylo již ve věci uloženo pravomocné rozhodnutí není možné z neplnění podmínek již vyvodit pro mladistvého žádné důsledky. Opět je tedy vhodné uplatňovat toto opatření společně s podmíněním odsouzením, či uložení peněžitého opatření s odkladem a v podobných případech.⁶⁷

Hlavním odlišením od výchovného opatření výchovné povinnosti je skutečnost, že probační programy musí mít akreditaci od ministra spravedlnosti a být zapsány na seznamu spravovaném Ministerstvem spravedlnosti, tím je zajištěn dohled nad kvalitou, kvalifikovaností, komplexností a výkonem. Podaná žádost o akreditaci nového programu prověřována komisí expertů, která program může ministru spravedlnosti doporučit ke schválení, ten poté rozhodne o schválení a přidělení finančních prostředků na dané projekty.⁶⁸

Samotnou realizaci zajišťují soukromé subjekty, to je ovšem spojeno s určitými komplikacemi. Získání akreditace neznamena, že program získá trvalý příjem finančních prostředků, může se dokonce stát, že z nedostatku financí bude probační program ukončen ještě před řádným vykonáním. Je tedy velmi náročné

⁶⁶ Justice.cz. Oficiální server českého soudnictví [online]. [cit. 12.04.2017] Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/Soud/soud.aspx?h=1&q=proba%e8n%ed%20programy>

⁶⁷ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 54

⁶⁸ ROZUM, Jan. Probační programy pro mladistvé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s.

zajistit dostupnost programu v rámci celorepublikové působnosti, jelikož takový program by byl finančně velice náročný.⁶⁹

Soudy při rozhodování o uložení vhodného probačního programu přihlíží také k tomu, který z nich je možno realizovat v jejich obvodu, tak aby se mladistvý nevystavoval problémům plynoucím z dojíždění. To vede k tomu, že pachatelům často není uložen ten nejvhodnější program pro jejich konkrétní případ, protože ten není v jejich okrese dostupný.⁷⁰

V tuto chvíli je akreditováno 14 probačních programů, z nichž 3 mají celorepublikovou působnost, a to programy Právo pro každý den, PUNKT skupina a PUNKT rodina. Probační program Právo pro každý den je také nejužívanějším akreditovaným programem.⁷¹

6. Odklony uplatňované v řízení ve věcech mladistvých

Odklony v trestním řízení rozumíme zvláštní způsoby trestního řízení, alternativní ve vztahu k standardnímu projednání věci v hlavním líčení, v jejímž rámci je možné trestní věc vyřídit v procesněprávním smyslu stejně plnohodnotně jako ve standardním trestním řízení. Zpravidla se neuplatní stadium soudního projednání trestní věci.⁷² Jedná se tedy o alternativy k potrestání pachatele, v jejichž rámci nedochází k vyslovení viny mladistvého a není uloženo trestní opatření.

Zvláštní úprava odklonů vztahující se k řízení ve věcech mládeže je obsažena v desátém oddílu sedmého dílu z. s. m., a to v § 68 a násl. Ustanovení § 69 z. s. m. obsahuje výčet těchto zvláštních druhů řízení, která lze ve věcech

⁶⁹ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 3789

⁷⁰ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 532

⁷¹ Justice.cz. Oficiální server českého soudnictví [online]. [cit. 12.04.2017] Dostupné z:

<http://portal.justice.cz/Justice2/Soud/soud.aspx?h=1&q=proba%e8n%ed%20programy>

⁷² Odklony v trestní řízení. Nejvyšší státní zastupitelství. NSZ.cz. [online] [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z:

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-izeni-v-trestnich-a-netrestnich-vecech/odklony-v-trestnim-izeni>

mladistvých použít. Jedná se o podmíněné zastavení řízení, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. Tento výčet se ovšem týká pouze odklonů v trestním řízení. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje možnost uplatnit proti mladistvému další druhy zvláštních řízení upravených trestním řádem, a to řízení proti uprchlém a řízení před samosoudcem v ustanovení. Rovněž je možno připustit konání řízení po zrušení rozhodnutí nálezem ústavního soudu podle § 314 h a násl. tr. řádu.⁷³

Ustanovení § 68 z. s. m. stanovuje podmínky aplikace zvláštních způsobů řízení ve věcech mladistvých. Základním požadavkem je důvodné podezření mladistvého ze spáchání provinění a zajištění skutkového stavu bez důvodných pochybností. Další podmínkou je, aby byl mladistvý připraven nést odpovědnost za spáchaná čina a vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků, je tedy vyžadován jakýsi společensky pozitivní přístup mladistvého k jeho činu, příčinám a následkům. Tato podmínka musí být splněna u všech odklonů ve věcech mladistvých, i když tím dochází v případě podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání k zpřísnění obecných podmínek, které pro tyto druhy zvláštního řízení stanovuje trestní řád ve věcech dospělých, který pouze ukládá státním zástupcům a soudům povinnost zvažovat, zda je odklon dostatečným způsobem vyřízení dané věci.⁷⁴ Navíc je tu nad rámec obecné úpravy, stanovující povinnosti vedoucí k náhradě škody způsobené daným činem, uvedena i podmínka odstranění škodlivého následku, což je termín, pod který je nutno zahrnout i některé následky, které nejsou zaviněné.⁷⁵

Věta druhá § 68 z. s. m. uvádí, že je v případě potřeby možné na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícím možnosti spáchání dalších

⁷³ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 110

⁷⁴ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 44

⁷⁵ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, s. 190

provinění. To znamená, že je možno po mladistvém požadovat, aby přislíbil respektovat určité povinnosti nebo zákazy, které mají vést k tomu, aby u mladistvého nedocházelo k opakování trestné činnosti, tyto závazky mají být dostatečně konkrétní a pro mladistvého i společnost prospěšné a užitečné. Zákon tedy dává státnímu zástupci, popřípadě soudu širokou škálu možností a také možnost uplatnit odklony v trestním řízení společně s užitím výchovných opatření dle § 15 odst. 2 z. s. m. nebo povinností a omezení v § 18 a § 19 z. s. m.⁷⁶

Hlavním účelem odklonů v trestním řízení nad mladistvými je jejich výchovný a reintegrační vliv na osobu mladistvého a také možnost širokého uspokojení zájmů poškozeného a z toho důvodu by jejich užití ve vhodných případech mělo mít přednost před intenzivnějšími formami intervence, zejména před trestními opatřeními tedy postupy.⁷⁷ Dále je důležité zacházet s mladistvým způsobem, který odpovídá jeho rozumové vyspělosti a typu jím páchané trestné činnosti a zabránit tím vzniku recidivy v souladu se zásadou restorativního přístupu k trestné činnosti mladistvých vyjádřeného v § 3 z. s. m.

6.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Podmíněné zastavení trestního stíhání upravuje § 307 a § 308 tr. řádu. Je možno k němu přistoupit se souhlasem mladistvého, a to v řízení o provinění, jehož horní hranice odnětí svobody stanovená zákonem nepřevyšší pět let. Dále je nutné doznání obviněného k činu, nahrazení škody způsobenou činem nebo uzavřením dohody s poškozením o jejím nahrazení anebo pokud mladistvý učinil jiná opatření potřebná k náhradě a vzhledem k osobě mladistvého a s přihlédnutím k jeho dosavadnímu způsobu života a okolnostem případu je tento postup považován za dostatečný.

⁷⁶ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 173

⁷⁷ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 44

V případě, že je to odůvodněno povahou a závažností daného případu může soud, popřípadě státní zástupce rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání, jen pokud se mladiství zaváže ke zdržení se určité činnosti v souvislosti s níž se dopustil přečinu nebo složí peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.⁷⁸

Podstatou je dočasné zastavení trestního stíhání, pokud obviněný po stanovenou zkušební dobu činící dle zákona šest měsíců až dva roky vyhoví podmínkám, tedy vede řádný život, splnil povinnost nahradit způsobenou škodu, vydat bezdůvodné obohacení a vyhověl dalším uloženým omezením, rozhodne soud nebo státní zástupce, že se osvědčil. Právní mocí tohoto rozhodnutí nastávají účinky zastavení trestního stíhání a obviněný tak již nemůže být v této věci znovu stíhán.⁷⁹

6.2 Narovnání

Narovnání je jedna z forem zvláštních způsobů řízení obecně upravených v trestním řádu, jichž je možno využít i v trestním řízení mladistvých. Stejně jako podmíněné zastavení řízení připadá v úvahu pouze v případě přečinů. I ostatní podmínky jsou obdobné, ovšem na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání je vyžadován souhlas jak mladistvého, tak i poškozeného a také prohlášení mladistvého, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Tato podmínka ovšem neznamená totéž, co doznání. V případě nedokonání narovnání není možné během dalšího průběhu trestního řízení přihlížet k tomuto prohlášení jako k dalšímu důkazu. Také je nutno, aby bylo toto prohlášení provedeno svobodně, vážně a určitě a mladistvý musím být o důsledcích, které mu z toho prohlášení

⁷⁸ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 175

⁷⁹ Tamtéž. s. 175

vyplývají, informován vhodným způsobem s ohledem na jeho rozumovou vyspělost.⁸⁰

V případě narovnání je obligatorně vyžadováno složení přiměřené částky určené na peněžitou pomoc obětem trestných činů. Tato podmínka může působit komplikace, obzvláště v případech, kdy mladistvý nemá vlastní příjem a jejich finanční možnosti jsou tedy omezené a v případě uhrazení této částky například rodiči by vedlo k pochybnostem, zda se i v takovém případě jedná o dostatečné vyřízení trestné věci. Z tohoto důvodu tedy není tento odklon v praxi příliš využíván.⁸¹

Narovnání představuje institut, který nejvíce odpovídá principům restorativní justice, a to zejména kvůli zapojení poškozeného do celého procesu, navíc na mladistvého samotné schvalování narovnání působí výchovným dojmem, jelikož je konfrontován s důsledky svých činů, často se osobně setká s obětí svého provinění a je nucen usilovat o její odpuštění.⁸²

6.3 Odstoupení od trestního stíhání

Odstoupení od trestního stíhání je na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání speciální typ odklonu uplatnitelný pouze v řízení ve věcech mládeže. Obligatorní podmínky pro jeho využití upravuje § 70 odst. 1 z. s. m. Je možné ho použít v řízení o provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující tři léta, další pokračování ve stíhání mladistvého není ve veřejném zájmu a s přihlédnutím k povaze, závažnosti provinění a osobě mladistvého není další stíhání účelné a potrestání není nutné k odvracení mladistvého od páchání dalších provinění. § 70 odst. 3 z. s. m. uvádí, že toho odklonu je možné užít zejména v případě, že mladistvý úspěšně vykonal

⁸⁰ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 1772

⁸¹ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 53

⁸² HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 44

vhodný probační program, byla zcela nebo alespoň částečně nahrazena způsobená škoda, bylo vráceno bezdůvodné obohacení anebo bylo vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat za dostatečné.

Odstoupení od trestního stíhání tedy v určitých ohledech liší od institutu narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání, a to nejen tím, že je možné uplatnit pouze v řízení nad mládeží, ale významný rozdíl je i v důsledcích, které z něj pro mladistvého plynou. Chybí tu určité sankční prvky spojované s podmíněným zastavením trestního stíhání, například dohled nad obviněným v období zkušební doby, případně zákazu určité činnosti i s narovnáním, zejména zaplacením určité částky na pomoc obětem trestné činnosti. Tím se odstoupení od trestního stíhání dostává na hranici mezi odklonem spojeným s výchovným působením a fakultativním zastavením trestního stíhání dle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu.⁸³

Pokud již bylo rozhodnuto o odstoupení od trestního stíhání není toto rozhodnutí podmíněno splněním dalších podmínek. V případě nesplnění určitých závazků, například vydání bezdůvodného obohacení, nemůže to pro již mít pro mladistvého žádné právní důsledky.⁸⁴

K uplatnění tohoto typu odklonu není vyžadován souhlas obviněného, mladistvý má ovšem možnost do tří dnů požadovat, že na projednání věci trvá a v takovém případě bude v řízení pokračováno, ovšem v takovém případě nelze mladistvému ani v případě vyslovení viny uložit trestní opatření, ostatní typy opatření uložena být mohou.⁸⁵

Na rozdíl od podmíněného zastavení stíhání je podmíněné odstoupení od trestního stíhání definitivním skončením trestního stíhání a zakládá překážku věci

⁸³ ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016, s. 55

⁸⁴ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 185

⁸⁵ Tamtéž. s. 186

pravomocně rozhodnuté. Na mladistvého se hledí, jako by nebyl odsouzen, jelikož k tomu ani nedošlo, a proto není například možné pohlížet na mladistvého při spáchání dalšího činu jako na recidivistu. Usnesení nemá povahu odsuzujícího rozsudku, z toho důvodu se tedy nezveřejňuje.⁸⁶

Nevýhodou odstoupení od trestního stíhání je slabé postavení poškozeného v tomto druhu odklonu. Náhrada škody je pouze jednou z možností, se kterou je zejména spojena možnost tohoto odklonu, není to tedy podmínka bezvýhradně nutná, v případě, že je mladistvému povinnost nahradit škodu či vydat bezdůvodné obohacení uložena jako výchovná povinnost, není možné případné neplnění, jakkoliv sankcionovat. Poškozený má možnost podat stížnost proti usnesení o odstoupení trestního stíhání, pokud k němu došlo po předběžném projednání obžaloby, v hlavním líčení nebo mimo hlavní líčení, ovšem tuto možnost nemá v případě, že k němu došlo již v přípravném řízení, což značně oslabuje pozici poškozeného.⁸⁷

7. Zvláštnosti trestního řízení ve věcech mladistvých

Přijetím zvláštní úpravy ve věcech mládeže došlo k oddělení obecné úpravy trestního řízení a řízení nad mládeží. Z. s. m. je ve vztahu k trestnímu řádu *lex specialis*, úprava obsažená v tomto zákoně se tedy použije přednostně. Zákon ovšem neupravuje komplexně celou úpravu trestního řízení, ale spíše specifikace a zvláštnosti trestání mladistvých, trestního řádu se užije subsidiárně v těch oblastech, které z. s. m. neupravuje.

Důvodem k oddělení zvláštní úpravy trestního řízení v případech mladistvých od obecné jsou některá specifika, ke kterým je v při trestání mladistvých nutno přihlédnout. Hlavním účelem trestního řízení není v těchto

⁸⁶SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 7, str. 238

⁸⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 122

případech potrestání pachatele, ale zabránění dalšímu protiprávnímu jednání, nalézt pro pachatele místo ve společnosti a vhodné uplatnění a pozitivně ovlivnit jeho budoucí vývoj, je nutné, aby si mladistvý uvědomil následky svých činů a v budoucnu je již neopakoval. Řízení tedy musí na mladistvého působit preventivně, proto se od obecné úpravy odlišuje značnými odchylkami. Z těchto důvodů je nutno svěřit řízení proti mladistvým osobám, jejichž osobní a odborné předpoklady zaručují dosažení výchovného účelu trestního řízení.

7.1 Pojem, předmět a účel trestního řízení

Trestním řízením se rozumí zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení a případně i jiných osob na něm zúčastněných, jehož cílem je zjistit, zda byl spáchán trestný čin, pokud byl spáchán, tak určit jeho pachatele, uložit mu na základě zákona trest či ochranné opatření a zajistit výkon uložené sankce.⁸⁸ Obecným účelem trestního řízení je dle § 1 tr. řádu objasnění skutku, odhalení jeho pachatele, rozhodnutí o jeho vině či nevině a vykonání tohoto rozhodnutí. Trestní řízení má také přispět k upevnování zákonnosti a k předcházení a zamezení trestné činnosti, jakož i k výchově občanů.

V užším smyslu se za předmět trestního řízení považuje zjištění určitého skutku, rozhodnutí o něm a výkon tohoto rozhodnutí, v širším smyslu také rozhodnutí o otázkách související s nárokem poškozeného a okolnosti vedoucí ke konkrétní trestné činnosti, jedná se tedy o skutečnosti, kterými se orgány činné v trestním řízení musí zabývat. Trestní řízení upravuje zejména zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, specifika pro trestní řízení ve věcech mladistvých upravuje z. s. m. Dle § 291 tr. řádu, se ve věcech mladistvých postupuje dle zvláštního zákona, ovšem pokud ten nestanoví jinak, použije se úprava tr. řádu.

⁸⁸ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní právo procesní - 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2016, včetně změn vyplývajících ze zákona č. 264/2016 Sb. Praha: Leges, 2016, str. 17

7.2 Základní zásady trestního řízení nad mládeží

Základní zásady jsou právní postuláty, principy či pravidla, na nichž je právní úprava konkrétní oblasti práva založena a která mají zásadní význam na oblast tvorby, aplikace a interpretace dané právní úpravy. I na případy zvláštního řízení ve věcech mládeže se vztahují obecné zásady trestního řízení obsažené v Listině základních práv a svobod a zejména v trestním řádu. Krom těchto obecných zásad upravuje § 3 z. s. m. i některé další zásady charakteristické speciálně pro trestní řízení ve věcech mládeže. Tyto zvláštní zásady směřují zejména k obnově narušených sociálních vztahů, k zapojení mladistvého do společnosti a k zabránění páchání další kriminality.

Zásady obsažené v z. s. m. lze tedy rozdělit na obecné zásady trestního práva a základní zásady právní úprav dle tohoto zákona. Z obecných zásad jsou tu uvedeny zásady *nullum crimen sine lege*, *nulla poena sine lege*, zásada zákazu retroaktivity trestního zákona, zásada právní jistoty, *presumpce nevinny* a zásada *subsidiarity trestní represe*.

Zásada přiměřenosti uloženého opatření patří mezi zvláštní zásady z. s. m. Dle ní je nutné, při ukládání opatření přihlídnout k osobnosti toho, jemuž je ukládáno, jeho osobním a rodinným poměrům a k povaze a škodlivosti spáchaného činu. Nepřiměřeně přísné opatření může mít na mladistvého zcela opačný efekt a vést naopak k demotivaci a negativnímu vlivu na jeho budoucí vývoj.⁸⁹

Zásada zvláštního přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých stanovuje orgánům činným v trestním řízení povinnost postupovat během řízení s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost mladistvého, k jeho věku a zdravotnímu stavu, a to tak, aby nedocházelo k ohrožení jeho dalšího vývoje, a

⁸⁹ ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, s. 35

naopak došlo nejen k objasnění činu, ale i příčin, které k němu vedly. S touto zásadou je úzce spojena zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy. Ta by měla směřovat k posílení výchovného vlivu řízení na mladistvého a k zabránění dalšího páchaní protiprávní činnosti.

Další zásadu, obsaženou v §3 z. s. m., představuje zásada ochrany soukromí a osobnosti mladistvého, vycházející z principu presumpce nevinny a představuje modifikaci zásady veřejnosti trestního řízení. Jedná se o ochranu osobních údajů mladistvého, zákazu zveřejňování informací o mladistvém pachateli před pravomocným skončením řízení, zejména informací, které by mohly vést k ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích. V důsledku této zásady je tedy hlavní líčení ve věci neveřejné, veřejnosti přístupné je pouze vyhlášení rozsudku a osoby, které přijdou do kontaktu s osobními údaji mladistvého jsou vázány povinností mlčenlivosti. Účelem této zásady je zabránění negativní stigmatizace a dalších negativních důsledků pro mladistvého, které by plynuly z případné publicity řízení.⁹⁰

Zákon dále uvádí v §3 odst. 6 z. s. m. zásadu včasného a rychlého projednání věci, bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě specializovaným soudem pro mládež. Tato zásada patří mezi základní pilíře právního státu, uplatní se tedy bezesporu i během řízení ve věcech dospělých pachatelů, ovšem u mladistvých je o to podstatnější s ohledem na jejich neukončený mravní, duševní ani fyzický vývoj a pouze rychlé vyřízení celé záležitosti může mít na mladistvého požadovaný výchovný efekt, velká prodleva mezi spáchaným činem a reakcí na něj vede k oslabení působení uloženého opatření na pachatele.⁹¹

⁹⁰ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 12

⁹¹Tamtéž., s. 13

Další odstavce obsahuje zásadu uspokojení zájmů poškozeného, řízení je nutno vést k tomu, aby poškozený dosáhl uspokojení svých oprávněných nároků na náhradu škody vzniklé v důsledku protiprávního činu případně na úhradu přiměřeného zadostiučinění. Orgány činné v trestním řízení tedy musí dbát zájmům poškozeného, poučit jej o jeho právech a poučit je o možnostech jeho uplatnění. Náhrada nemusí být poskytnuta pouze v penězích, ale i jiným způsobem, dle vzájemné dohody, a to zejména proto, že mladiství většinou nedisponují dostatečnými prostředky k uhrazení škody a v případě uhrazení škody jinou osobou, například rodiči, by dané opatření zcela jistě nemělo požadovaný výchovný účinek.⁹²

Poslední zásada obsažená v §3 z. s. m. představuje povinnost specializace orgánů činných v řízení mládeže. Veškeré osoby musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s mladistvými. Tato zásada se vztahuje na soudce, státní zástupce a úředníky Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nevztahuje se tedy na obhájce, a to ani v případě jeho přidělení soudem.⁹³

Místní příslušnost orgánů činných v trestním řízení

Problematika příslušnosti není v z. s. m. upravena komplexně, velmi často se tedy postupuje dle úpravy obsažené v trestním řádu. Oblast určení místní příslušnosti upravuje zákon pouze pro případ příslušnosti soudu, pro určení příslušnosti státních zástupců a policejních orgánů se užije podzákoných předpisů.

Místní příslušnost soudu pro mládež upravuje z §37 odst. 1 z. s. m., dle kterého se řízení koná při soudu pro mládež v obvodě, v němž mladistvý bydlí, a v případě, že nemá stálé bydliště, tak tam, kde se zdržuje či pracuje, což umožňuje

⁹² ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 13

⁹³ LORTIE, Serge. Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Praha: Institut ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, s. 204

lépe objasnit osobní poměry mladistvého a silněji působit na výchovu mladistvého. Místo bydliště neznamena to samé jako, jako místo trvalého pobytu dle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, jedná se faktické místo, kde mladistvý skutečně bydlí. V případě, že nelze takové místo zjistit, postupuje se dle místa, kde se mladistvý zdržuje po delší časové období a k němuž je připoután reálnou vazbou.⁹⁴

V případě, nelze příslušnost dle výše uvedených kritérií určit nebo se daný obvod nachází v cizině, koná řízení soud pro mládež v obvodu, kde byl čin spáchán, případně, kde vyšel najevo.

Místní příslušnost státního zástupce není upravena ani v z. s. m. ani v tr. řádu. Tato otázka je upravena v Pokynu nejvyšší státní zástupkyně č. 7/2009, dle kterého se místní příslušnost státního zastupitelství určuje dle obvodu, kde mladistvý bydlí a i v dalších krocích se místní příslušnost shoduje s příslušností soudní. Místní příslušnost policejního orgánu je upravena v závazném pokynu č. 30/2009 Sb. interních aktů Policejního prezidia ČR, dle kterého se místní příslušnost odvozuje od příslušnosti soudu pro mládež.⁹⁵

Obhajoba mladistvého

Jedním ze základních práv mladistvého v řízení je kromě práva na zacházení přiměřeně jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotního stavu především právo na obhajobu. Vzhledem k nízkému věku mladistvého a jeho nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti je nutné, aby byla práva mladistvého chráněna více, a proto je institut nutní obrany značně rozšířen ve srovnání s dospělými pachateli. § 42 z. s. m. stanovuje, že mladistvý musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření dle tohoto zákona nebo provedeny úkony dle trestního

⁹⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní právo procesní - 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2016 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 264/2016 Sb. Praha: Leges, 2016, str. 64

⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, s. 361

řádu, a to včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže jejich výkon nelze odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit. To znamená, že mladistvý musí mít obhájce již před zahájením trestního stíhání.

Opatřením dle z. s. m. m jsou myšleny jak opatření procesní povahy, tak například i výchovná opatření, která mohou být v některých případech užita již v přípravném řízení, a která jsou svou povahou rozhodnutím meritorním. Mladistvý musí mít obhájce také ve vykonávacím řízení, v případech, kdy soud rozhoduje ve veřejném zasedání, tedy v případech podmíněného propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody, změny ochranné výchovy, či podobných případech, kde soud nařizuje veřejné zasedání. Obhajoba je nutná také v řízení o stížnosti pro porušení zákona, dovolání a o návrhu na povolení obnovy řízení, a to tehdy, pokud o nich rozhoduje soud ve veřejném zasedání před dosažením osmnácti let mladistvého, po dosažení tohoto věku se již postupuje dle obecné úpravy dle tr. řádu⁹⁶

Obhájce je právním zástupcem mladistvého, proti němuž se trestní řízení vede, může jím být výlučně advokát, ten se může nechat zastoupit jiným advokátem, v některých úkonech také koncipientem. Obhájcem mladistvého nemůže být ten, kdo současně zastupuje osobu jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého nebo ten, kdo byl mladistvému touto osobou jako advokát zvolen.

Mladistvý si může advokáta zvolit, pokud tak neučiní, zvolí ho za něj zákonný zástupce, případně další osoby se samostatnými obhajovacími právy, tedy příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, manžel, druh či zúčastněná osoba, a to do dosažení osmnácti let i proti vůli mladistvého, ten si ovšem může zvolit jiného obhájce, který má vždy přednost.⁹⁷

⁹⁶ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 118

⁹⁷ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 124

Obhájce jedná za mladistvého jeho jménem, a to buď na základě plné moci nebo na základě soudního rozhodnutí. Mladistvý je dle výkladu soudů považován za osobu, jejíž způsobilost k právním úkonům není plná, ale dosahuje pouze míry odpovídající rozumové a mravní vyspělosti mladistvého. Nejvyšší soud tedy z tohoto důvodu opakovaně judikoval, že obhájce je oprávněn činit úkony i proti vůli mladistvého obviněného, ovšem tato konstrukce není dostatečně opřena o právní úpravu.⁹⁸

Zákonný zástupce

Institut zvláštního postavení zákonného zástupce je dalším specifikem z. s. m. Sám z. s. m. neurčuje osobu, která má postavení zákonného zástupce, tato úprava je obsažena v občanském zákoníku. Zákonným zástupcem je nejčastěji rodič, pokud je nositelem plné rodičovské odpovědnosti dle § 858 obč. zák, pokud nepanuje mezi rodiči shoda, který z nich by měl mladistvého v trestním řízení zastupovat, rozhodne o tom civilní opatrovnický soud. Zákonným zástupcem je rovněž osvojitel, případně poručník. Pokud nemůže mladistvého zastupovat zákonný zástupce, určí mu civilní opatrovnický soud opatrovníka. V případě, kdy hrozí nebezpečí z prodlení, které by nastalo při čekání na rozhodnutí civilního soudu, rozhodne státní zástupce nebo předseda senátu o ustanovení opatrovníka.⁹⁹

Zákonný zástupce mladistvého je oprávněn mladistvého zastupovat, tedy volit mu obhájce, činit za něj návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky a zúčastnit se úkonů, kterých se může účastnit mladistvý, tato práva může vykonávat i proti vůli mladistvého, ovšem nesmí tím bránit výkonu jeho práv. Úkony koná za mladistvého výhradně jeho jménem. Oprávnění daná zákonem

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Pavel JIŘÍČEK. Možnosti a meze obhajoby v trestních věcech mladistvých se zaměřením na jejich procesní způsobilost. Trestněprávní revue, 2014, roč. 3/2014, s. 70

⁹⁹ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 118

smí zákonný zástupce vykonávat pouze do dosažení zletilosti mladistvého, tedy do dosažení osmnácti let, případně uzavření manželství.

Poškozený

Z. s. m. pamatuje i na zájmy poškozeného, uspokojení zájmů poškozeného je jednou ze základních zásad celého zákona. Obecná úprava je obsažena v § 43 a násl. tr. řádu, ovšem z. s. m. jeho práva dále konkretizuje, s ohledem na výchovný účel řízení, což je v souladu se zásadou restorativní justice, která také mimo jiné směřuje k nápravě způsobené újmy. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného a při ukládání zvláštních řízení soudních posuzovat jejich vhodnost i účelnost také z pohledu zájmů poškozeného a také informovat poškozeného, jehož adresa je známa, o tom, že mladistvý prohlásil, že je připraven vzniklou škodu nahradit.

Poškozený je ten, jemuž proviněním či činem jinak trestným vznikla majetková, morální nebo jiná škody, či ublíženo na zdraví. Poškozený může uplatnit nárok na náhradu škody, která vznikla v příčinné souvislosti s proviněním spáchaným mladistvým. Obvyklým způsobem je uhrazení škody v penězích, ovšem v případě mladistvých je možné škodu nahradit škodu i uvedením v původní stav nebo jiným přiměřeným zadostiučiněním, na kterém se obě strany dohodnou, a to proto, že se předpokládá, že mladistvý obvykle nedisponuje dostatečnými finančními prostředky, prioritou je tedy uvedení v předešlý stav.¹⁰⁰

Ochrana soukromí mladistvých

Další z odlišností od obecné úpravy trestního řízení dospělých je zdůraznění zájmu na ochraně soukromí mladistvých a nedotknutelnosti osobních údajů, který je upřednostněn i nad zásadou veřejnosti řízení. Smyslem této zvláštní úpravy je minimalizovat negativní dopady škodlivých důsledků na

¹⁰⁰ ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, s. 421

mladistvého, zejména následné stigmatizace, která by měla pro budoucí život mladého člověka značně nepříznivé důsledky. K tomu by mohlo odcházet zejména ze strany veřejného mínění, a to proto, že laická veřejnost nejen že nemá kompletní informace o daném případě, ale často ani ochotu respektovat zásadu presumpce nevinny.¹⁰¹

Na rozdíl od úpravy řízení dospělých, kde je zveřejňování informací umožňujících odhalení totožnosti osoby, proti níž se řízení vede nebo i dalších osob, zakázáno pouze v přípravném řízení, tak z. s. m. rozšiřuje tento zákaz i na další fáze trestního řízení. Zákaz zveřejňování informací o řízení je také rozšířen, a to na všechny osoby, které se o osobě mladistvého provinilce dozví, tedy i mimo osoby zapojené do řízení.¹⁰²

Ustanovení § 53 z. s. m. upravuje rozsah zákazu zveřejňování informací, ten se dle tohoto ustanovení vztahuje na zákaz zveřejnění jakékoliv informace, ve které je uvedeno jméno a příjmení mladistvého nebo na základě které by ho bylo možné identifikovat. Porušení této povinnosti je posuzováno jako přestupek. Zákaz se ovšem nevztahuje na některé zákonem upravené případy, a to zejména v případě pátrání po mladistvém, možnost sdělit tato data dále má i probační úředník, pokud je to nutné k vypracování zprávy nebo k vykonávání dohledu nebo péče nad mladistvým a kontrole plnění podmínek, které mu byly uloženy, či k zajištění bezpečnosti osob, které s mladistvým přicházejí do kontaktu.

Také průběh hlavního líčení a veřejného zasedání je v případě mladistvých modifikován k zaručení větší míry ochrany soukromí. Výčet osob, kterým náleží právo účastnit se i neveřejného jednání je obsažen v §54 odst. 1 z. s. m. Zatímco v řízení dle obecné úpravy v tr. řádu probíhá hlavní líčení zásadně veřejně a

¹⁰¹ VÁLKOVÁ, Hana: Ochrana soukromí mladistvého v trestních věcech versus ústavně garantované právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti, *Trestněprávní revue*, 2006, roč. 5, č. 4, s.22

¹⁰² SOTOLÁŘ, Alexander. K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 7, s. 129

veřejnost je možno vyloučit pouze v zákonem stanovených případech, v případech mladistvých je ovšem jak hlavní líčení, tak i veřejné zasedání vždy neveřejné, s výjimkou případů, kdy o to mladistvý výslovně požádá. V těchto případech ovšem může soud i tak rozhodnout o vyloučení veřejnosti dle § 201 tr. řádu nebo i v jiných případech, pokud by to lépe vyhovovalo zájmům mladistvého.¹⁰³

Rozsudek je, stejně jako v případech dospělých, vyhlášen veřejně, veškeré osoby přítomné v jednací síni ovšem musí být poučeni, že informace, které se při vynášení rozsudku dozví, nesmí dále šířit, vyhlášením rozsudku nemůže dojít k odhalení totožnosti mladistvého, který musí být nadále chráněn před nežádoucími účinky zveřejnění. Veřejně se vyhláší výhradně odsuzující rozsudek, jiné formy rozhodnutí, případně zprošťující rozsudek nikoli. Předseda senátu má možnost rozhodnout o uveřejnění rozsudku s uvedením jména, příjmení, případně i dalších údajů, a to v případech, kdy je to nutné k ochraně společnosti, tedy při spáchání zvláště závažného provinění, kdy zájem na ochraně společnosti před tímto pachatelem převyšuje zájem na ochraně soukromí mladistvého.¹⁰⁴

Vazba

Vazba představuje institut procesního řízení, jehož cílem je zajistit osobu obviněnou pro účely trestního řízení a následný výkon trestu. Představuje dočasné omezení osobní svobody obviněného, z tohoto důvodu by tedy měla být užívána jako prostředek ultima ratio, tedy v případech, kdy není jejího účelu možno dosáhnout jinak. V případech mladistvých jsou možnosti uložení vazby dále omezeny, jelikož výkon vazby má na mladistvého značně negativní dopad,

¹⁰³ VÁLKOVÁ, Hana: Ochrana soukromí mladistvého v trestních věcech versus ústavně garantované právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti, *Trestněprávní revue*, 2006, roč. 5, č. 4, s. 21

¹⁰⁴ ŽATECKÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 150

zanechává trvalejší a závažnější následky a již samotný pobyt ve vazbě je v životě mladistvého často kriminogenním faktorem.¹⁰⁵

Uložení vazby mladistvému by tedy mělo být užíváno zcela výjimečně, v případech, kdy by jiné způsoby dohledu, například prostřednictvím probačního úředníka, nepostačovalo. Je nutné, aby bylo uložení vazby podloženo některým z důvodů, taxativně vymezených v § 67 tr. řádu. Tímto důvodem může být důvodná obava, že mladistvý uprchne, případně se bude skrývat, důvodná obava, že bude působit na odsud nevyslechnuté svědky, případně jinak mařit vyšetřování nebo důvodná obava, že dokoná provinění, o které se pokusil nebo opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán. Obava z některého z uvedených jednání musí být důvodná, na základě zjištěných okolností musí dostatečně dokazovat některých vazebních důvodů, nesmí se jednat o pouhé podezření či domněnku.¹⁰⁶

Při výkonu vazby musí být obviněný, který ještě nedosáhl osmnácti let umístěn odděleně od dospělých. Výjimečně je možno umístit mladistvého s dospělými, a to v případech, kdy není možno umístit mladistvého na zvláštní oddělení z důvodu zajištění jeho bezpečnosti nebo bezpečnosti jeho osob nebo v případech, kdy dosažitelné místo k výkonu vazby pro mladistvé není v dispozici. Tímto je sledována zvýšená ochrana mladistvých.

O zatčení, zadržení, či vzetí mladistvého do vazby je třeba bezodkladně vyrozumět jeho zákonné zástupce, zaměstnavatele, příslušného středisko Probační a mediační služby a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, kterým je obecní úřad obce s rozšířenou působností. V případě, že se jedná o mladistvého, kterému již byla nařízena ochranná výchova, vyrozumí se o uložení vazby také zařízení, kde byla ochranná výchova vykonávána. Okruh osob, které

¹⁰⁵ CHROMÝ, J.: Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy; Časopis pro právní vědu a praxi. 2003, roč. 11, č. 4, s. 338

¹⁰⁶ PAROULKOVÁ, Veronika. Vazba mladistvých podle zákona č. 218/2003 Sb. a k možnosti zjednodušení trestního řádu ve věcech vazby. Trestní právo, 2004, č.6, s. 13

jsou o uložení vazby informovány, je tedy oproti obecné úpravě v tr. řádu rozšířen, zákonnému zástupci se informace o uložení vazby oznamují, i přes nesouhlas mladistvého. Toto oznámení provádí orgán, který o vazbě rozhodl.¹⁰⁷

7.2.1 Trvání vazby

Doba trvání vazby je v případech mladistvých značně zkrácena. Délku trvání vazby upravuje § 47 z. s. m. Vazba nesmí trvat déle než dva měsíce, v případě, že bylo spácháno zvlášť závažné provinění, tak šest měsíců. Vazbu je možno po uplynutí této doby prodloužit, a to o dva měsíce, respektive šest měsíců a zvlášť závažných provinění. Prodloužení trvání vazby je ovšem možné pouze v případech, kdy nebylo pro obtížnost věci nebo z jiného závažného důvodu trestní stíhání ukončit a případným propuštěním mladistvého by hrozilo, že dojde ke zmaření nebo podstatnému ztížení trestního stíhání. Důvody, proč zatím nedošlo k ukončení trestního stíhání musí být skutečně závažné, způsobené skutečně značně komplikovaným a složitým případem, v žádném případě ne z nečinnosti orgánů činných v trestním řízení. K tomuto prodloužení může dojít jednou v přípravném řízení a jednou během řízení před soudem. Nejdelší možná doba pobytu ve vazbě tedy činí 6 měsíců, v případech zvlášť závažných provinění až 18 měsíců, což představuje značně kratší dobu oproti případům ve věcech dospělých pachatelů.

V přípravném řízení rozhoduje o prodloužení vazby soudce okresního soudu pro mládež na návrh státního zástupce, příslušný je soud v obvodu, kde je činný státní zástupce. Návrh na prodloužení vazby musí být doručen okresnímu soudu nejpozději 15 dnů před skončením doby trvání vazby, aby byla lhůta zachována je nutno doručit tento návrh nejpozději v den, který předchází dni, který je patnáctým dnem počítaným zpět od konce lhůty trvání vazby, tj.

¹⁰⁷ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 128

nejpozději šestnáctý den před skončením lhůty.¹⁰⁸ V případě nedodržení lhůty musí být mladistvý propuštěn na svobodu.

Ustanovení § 47 z. s. m. dále upravuje situaci, kdy je mladistvý po propuštění z vazby podroben dohledu probačního úředníka, který může pokračovat až do skončení trestního stíhání. Dohled je možný nařídít vždy, ať již byl mladistvý z vazby propuštěn z jakéhokoliv důvodu. Tento případ dohledu probačního úředníka nelze zaměňovat s dohledem probačního úředníka jako institutu nahrazující vazbu.¹⁰⁹

Ustanovení § 48 z. s. m. upravuje otázku přezkoumávání důvodů vazby. Vzhledem k tomu, že vazba představuje krajní prostředek spojený s omezením osobní svobody obviněného, má být její důvodnost zkoumána co nejčastěji, a to během všech fází trestního řízení. Je nutno zkoumat nejen to, zda stále trvá některý z důvodů vazby, ale také to, zda by nebylo možno výkon vazby nahradit jiným opatřením, a to včetně předběžných opatření uvedených v § 73 tr. řádu, jelikož obecná úprava se i v tomto případě užije subsidiárně.¹¹⁰ Zákon také i v tomto případě připomíná roli Probační a mediační služby a orgánu sociálně-právní ochrany dětí, se kterými mají i v této věci postupovat orgány činné v trestním řízení v součinnosti.

7.2.2 Náhrada vazby jiným opatřením

Jak již bylo několikrát zdůrazněno představuje vazba a obzvláště v případech mladistvých, prostředek ultima ratio, z toho vyplývá, že musí nutně existovat prostředky, které mají být užity přednostně. Tímto prostředkem je institut nahrazení vazby jiným opatřením. Dle § 49 z. s. m. lze v případech

¹⁰⁸ ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 133

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 134

¹¹⁰ ŠÁMAL, P. K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, Trestněprávní revue, 2004, roč. 3, č. 2, s. 38

mladistvých nahradit výkon vazby zárukou zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby, peněžitou zárukou, dohledem probačního úředníka, písemným slibem nebo umístěním mladistvého v péči důvěryhodné osoby, ovšem z. s. m. blíže upravuje pouze podmínky umístění do péče důvěryhodné osoby, v ostatních případech se užije úpravy obsažené v tr. řádu, i přesto má ovšem ukládání těchto opatření v případech mladistvých pachatelů jistá specifika.

Zvláštním institutem, který je možno užít výhradně v případech mladistvých, je nahrazení vazby umístěním do péče důvěryhodné osoby. Důvěryhodnou osob může být rodič, příbuzný, zaměstnavatel či vychovatel mladistvého, je ovšem nutné zkoumat, zda má uvedená osoba skutečně reálný vliv na chování mladistvého. To je nutno zkoumat zvláště pečlivě zejména v případě rodičů, jelikož již samotné spáchání provinění nasvědčuje tomu, že výchovný vliv rodičů na mladistvého není dostačujícím nebo ho dokonce v protiprávní činnosti i podporují.¹¹¹

K užití tohoto institutu je nutno, aby jak důvěryhodná osoba, tak i daný obviněný, splnily několik podmínek. Daná osoba musí být ochotná i schopná ujmout se péče nad mladistvým a dohledu nad ním, musí se písemně zavázat, že přebírá odpovědnost, že se mladistvý dostaví k jednání a případně splní i další povinnosti, které mu může určit soud. Naopak mladistvý musí s touto možností souhlasit a písemně se zavázat, že se bude chovat dle dohodnutých podmínek. Ve své podstatě se tedy jedná o kombinaci záruky a písemného slibu obviněného. Ovšem na rozdíl od záruky důvěryhodné osoby, upravené v § 73 odst. 1 písm. a) tr. řádu, představuje tento institut zapojení důvěryhodné osoby do péče o mladistvého a dohledu nad jeho výchovou.¹¹²

¹¹¹ ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, s. 457

¹¹² ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 141

V případě, že tato určená osoba, případně mladistvý, neplní své povinnosti uložené při rozhodování o náhradě vazby, rozhodne orgán rozhodující o vazbě a to buď na návrh mladistvého, důvěryhodné osoby nebo i bez návrhu, že určenou osobu i mladistvého, zbavuje přijatých závazků a zároveň buď určí jinou důvěryhodnou osobu, případně způsob náhrady vazby nebo rozhodne o uložení vazby a vydá příkaz k zatčení mladistvého.

Závěr

Protiprávní jednání mladistvých pachatelů představuje závažný společenský problém, ke kterému je nutné přistupovat s jasně koncipovanou strategií. Zákon o soudnictví mládeže představuje komplexní normu, ovládanou zásadou restorativní justice. Zákon si klade za cíl nikoliv potrestání, ale naopak nápravu nejen vzniklé újmy, ale i osoby pachatele.

Ve své práci jsem se zaměřila na trestní odpovědnost mladistvých, zvláštnosti trestního řízení mladistvých a v malé míře i na kriminologické a kriminalistické aspekty problému. Hlavní důraz je ovšem kladen na sankcionování mládeže, a to hlavně na tzv. alternativní opatření a odklony a na konkrétní nedokonalosti a problémy, která jednotlivá opatření obsahují.

V přístupu k mladistvým hraje nejzásadnější roli prevence, působit na ohrožené skupiny již před spácháním provinění. Mladiství z neúplných rodin, rodin ovlivněných závislostmi, z ekonomicky vyloučených lokalit, tedy takoví, kterým není věnována dostatečná výchova a péče v rodině, jsou náchylnější ke sklouznutí k protiprávním jednáním. Je nesmírně důležité s těmito osobami pracovat, věnovat jim speciální péči ve škole nebo pomocí volnočasových aktivit. Mladí lidé jsou snadněji ovlivnitelní, jejich duševní vývoj ještě nebyl ukončen, nemají tolik zkušeností, a proto si nejsou schopni své jednání tolik promyslet, ovládnout jej, ovšem ze stejného důvodu je také snazší přivést je zpátky na správnou cestu.

Je nejen společensky, ale i ekonomicky výhodnější, zabránit páchání protiprávní činnosti než po jejím spáchání napravovat následky. Provinění často nebývá vykonáno z ničeho nic, vede k němu dlouhá cesta problémového a rizikového chování. Časté užívání alkoholu a měkkých drog, zanedbávání školní docházky, špatné výsledky ve škole, stýkání s nevhodnou partou. To vše jsou

faktory, které jsou varovné a je nutné jejich řešení, odhalit, zda se jedná jen o běžný vzdor dospívajícího jedince, který se s věkem napraví nebo o základ pro budoucí delikventní jednání.

Pokud dojde k tomu, že mladistvý protiprávní čin již spáchá, je nutné brát tento akt jako varování, nyní už je opravdu nutné začít na mladistvého náležitě působit. Přesně to je podstatou alternativních opatření. Trest odnětí svobody představuje pouhý trest, výchovná funkce je minimální, naopak může dojít k prohloubení kriminalizace působením negativního prostředí. Alternativní opatření v sobě obsahují značnou výchovnou funkci, existuje jich také větší počet, takže je možné ukládat je více individuálně, přizpůsobit je konkrétnímu případu a osobnosti pachatele. V praxi ovšem často nedojde k uložení nejvhodnějšího opatření.

Velký problém představuje nedostatečná kapacita Probační a mediační služby. Probačním úředníkům je svěřena značná působnost, jejich počet tomu často neodpovídá. Problémy se začínají řešit až poté, co je čin spáchán, a i tehdy úředník nemůže věnovat dostatečnou péči mladistvému a jeho rodině. Nedostatek je také vhodných probačních programů, při nichž se s mladistvými pracuje velmi intenzivně, představují tedy vysokou možnost nápravy. Jejich fungování je ovšem velmi nákladné, obzvláště u celostátní programů, těch je tedy velmi málo a mladistvý se buď do programy z důvodu nedostatečné kapacity ani nedostane nebo je přidělen k méně vyhovujícímu programu, jelikož lepší není v jeho obvodu k dispozici.

Otázka kriminality a jejího řešení je velmi složitá, obzvláště pokud se týká mladistvých, je tedy nutné poskytnout orgánům činným v trestním řízení další vzdělání v tom, jak k mladistvým přistupovat a jednat s nimi. Mladiství delikventi potřebují specifický přístup, jejich výchova bývá často velmi zanedbána, jednání s nimi tedy nebývá snadné a vyžaduje mnoho trpělivosti a empatie.

Zákon o soudnictví mládeže obsahuje nedokonalosti, jak je v práci přiblíženo, stále se ovšem jedná o moderní zákon, který ustavuje nový výchovný přístup k řešení kriminality mládeže a je v souladu nejen s Listinou základních práv a svobod, ale také s mezinárodním právem. Právní úprava obsahuje určité oblasti, které by bylo vhodné novelizovat, ovšem celkový rámec zákona je kvalitně koncipovaný, nabízí mnohé možnosti, jak na mladistvé působit, jejich efektivita ovšem bude záležet také na jejich konkrétní aplikaci v praxi.

Seznam použité literatury:

Učebnice, komentáře:

- HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty, ISBN 978-80-7400-450-6.
- JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní právo procesní - 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2016 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 264/2016 Sb. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-160-1
- JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, Student (Leges), ISBN 978-80-7502-120-5
- LORTIE, Serge. Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Praha: Institut ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 2000. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. ISBN 80-902656-1-8.
- MORAVCOVÁ Eva a PODANÁ Zuzana. Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti, Triton: Praha, 2015. ISBN: 978-80-7387-860-3
- ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře, ISBN 978-80-7400-428-5
- ŠÁMAL, Pavel., VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. a HRUŠÁKOVÁ, Milana. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2011, 978-80-7400-350-9
- ŠČERBA, Filip a COUFALOVÁ Bronislava. Efektivita sankcionování mladistvých. Praha: Leges, 2016. Teoretik,. ISBN 978-80-7502-131-1
- ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Teoretik, ISBN 978-80-87576-93-9

- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ Dagmar. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.
- ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), ISBN 978-80-7478-848-2

Časopisecké články, monografie, studie:

- BLATNÍKOVÁ, Šárka. Problematika zabezpečovací detence. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-106-6.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a Pavel JIŘÍČEK. Možnosti a meze obhajoby v trestních věcech mladistvých se zaměřením na jejich procesní způsobilost. Trestněprávní revue, 2014, roč. 3/2014, ISSN 1213-5313.
- CHROMÝ, J.: Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy; Časopis pro právní vědu a praxi. 2003, roč. 11, č. 4
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justice vlastně jde? Trestněprávní revue, 2016, roč. 2016, 11-12
- PAROULKOVÁ, Veronika. Vazba mladistvých podle zákona č. 218/2003 Sb. a k možnosti zjednodušení trestního řádu ve věcech vazby. Trestní právo, 2004, č. 6
- ROZUM, Jan. Probační programy pro mladistvé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-114-1.

- SOTOLÁŘ, Alexander. K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 7
- SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 7
- SOTOLÁŘ, Alexandr. K zániku trestnosti činu spáchaného mladistvým dle § 7 ZSVM a k jeho procesním důsledkům. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 5
- ŠÁMAL, P. K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 2
- VÁLKOVÁ, Hana: Ochrana soukromí mladistvého v trestních věcech versus ústavně garantované právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti, *Trestněprávní revue*, 2006, roč. 5, č. 4
- VICHEREK, Roman. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue*, Nakladatelství C.H. Beck, 2016, roč. 15, č. 1, ISSN 1213-5313
- VŮJTĚCH, Jan a HANÁK, Václav. Výzkum institutu obecně prospěšných prací. Studie. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998, ISBN 80-86008-48-7
- ZEMAN, Petr, Simona DIBLÍKOVÁ, Petr KOTULAN a Jiří VLACH. Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-081-6.

- ZEMAN, Petr. Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Studie Institut pro kriminologii a sociální prevenci, ISBN 978-80-7338-100-4.
- ZEŽULOVÁ, Jana. Několik poznámek k výzkumu, Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže“. Státní zastupitelství. 2011. roč. 7, č. 1-2

Elektronické zdroje:

- Justice.cz. Oficiální server českého soudnictví [online]. [cit. 12.04.2017]
Dostupné z:
<http://portal.justice.cz/Justice2/Soud/soud.aspx?h=1&q=proba%e8n%ed%20programy>
- Odklony v trestní řízení. Nejvyšší státní zastupitelství. NSZ.cz. [online] [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-řízení-v-trestních-a-netrestních-vecech/odklony-v-trestním-řízení>

Právní předpisy:

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel)
- Vyhláška č. 288/2003 Sb., kterou se stanoví práce a pracoviště, které jsou zakázány těhotným ženám, kojícím ženám, matkám do konce devátého měsíce po porodu a mladistvým, a podmínky, za nichž mohou mladiství výjimečně tyto práce konat z důvodu přípravy na povolání
- Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 10/2012, o výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda
- Pokyn obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně č. 9/2008, o netrestní působnosti
- Závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009 o plnění úkolů v trestním řízení

Judikatura

- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006; www.nsoud.cz
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 11. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04, ASPI
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 321/04, ASPI;
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 4. 2004, sp. zn. 8 Td 24/2004; www.nsoud.cz

- Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 17. 5. 2004, sp. zn. 3 To 315/2004, Sbírký soudních rozhodnutí ORAC;

Seznam použitých zkratek

z. m. s.- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mladistvých za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

obč. zák.- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

tr. zák.- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

tr. řád- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

z. ř. s.- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Resumé

Tato diplomová práce s názvem Problémy trestního soudnictví nad mládeží se zabývá otázkou protiprávních činů spáchaných mladistvými a dětmi mladšími patnácti let a trestně právní reakcí na ně. Tuto práci jsem si zvolila zejména s ohledem na můj zájem o toto téma.

Zaměření práce je hlavně juristické, práce se věnuje zejména rozboru jednotlivých opatření a jejich nedostatků. V omezené míře se práce zabývá i otázkami kriminologickými a kriminalistickými. Text práce je dělen do sedmi kapitol, které se dále člení na podkapitoly.

Úvodní kapitola se zabývá základními kriminalistickými otázkami z oblasti kriminality mládeže, a to zejména typickými způsoby provedení a znaky páchaných protiprávních činů a hlavními kriminologickými faktory.

V druhé kapitole se zabývám otázkou trestního práva mládeže, a to hlavně platným a účinným zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, účelem tohoto zákona a výkladem některých základních pojmů.

Ve třetí kapitole se věnuji otázce trestní odpovědnosti mládeže, konceptu relativní trestní odpovědnosti a rozumové a mravní vyspělosti. Zabývám se také otázkou nepřičetnosti a také úvahou nad otázkou věkové hranice pro vznik trestní odpovědnosti.

Čtvrtá kapitola je věnována otázce zániku trestní odpovědnosti, a to hlavně odlišností od obecné právní úpravy. Věnuji se jak otázce účinné lítosti, tak i promlčení.

Pátá kapitola se zabývá otázkou sankcionování mladistvých. Provádím v ní rozbor jednotlivých opatření a jejich případných nedostatků. Tato kapitola představuje stěžejní část mé práce.

V šesté kapitole se věnuji zvláštním způsobům trestního řízení, tzv. odklonům a specifikům při jejich ukládání v případech mladistvých.

V poslední, sedmé kapitole se zabývám problematikou trestního řízení ve věcech mladistvých, základními zásadami trestního řízení, otázkou místní příslušnosti, popisu postavení zákonného zástupce a poškozeného v řízení a hlavně otázky nutné obhajoby. Dále se zabývám také ochranou soukromí mladistvého v průběhu trestního řízení a problematikou ukládání vazby.

Summary

The topic of my Master's degree thesis is „The issue of criminal juvenile justice“. It is focused on the area of unlawful acts of youth and children under fifteen years old. I chose this topic because of my interest in this area.

The main focus of my thesis is juridical, and minor part is also devoted to criminal aspects. I focus mainly on the sanctions. Thesis is divided into seven chapters and further split into subsections.

In the first chapter I describe basic facts of the youth criminal acts. I'm focusing mainly in the characteristic criminal conducts and behaviors.

The following chapter is focused on Juvenile criminal justice and mainly Law No. 218/2003 Coll. It deal with the purpose of the law and the basic concepts.

The third chapter describe the area of the legal accountability of youth people, it means the question of legal accountability and moral and intellectual maturity. It deals with issue of insanity and age limit for criminal accountability of youth.

In the fourth chapter I have focused on the termination of criminal liability, active repentance and the Limitation of the law.

The fifth chapter is focused on the analysis of measures and their deficiency. This chapter represents the core part of the thesis.

In sixth chapter I deal with the question of specific forms of criminal proceedings and their particularities.

Last chapter is focused on the issue of criminal proceedings in juvenile cases, basic principles of criminal proceedings, the issue of local jurisdiction, the status of legal guardian and injured party and necessary

defense. I also deal with the protection of privacy in criminal proceedings and issues of binding.

Název: Problémy trestního soudnictví nad mládeží

Klíčová slova: Mládež, mladistvý, trestní soudnictví nad mládeží, soud pro mládež

Title: The issue of juvenile criminal justice

Key words: Youth, Juvenile, Juvenile criminal justice, Juvenile court